

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

STUDIUM HUMANITNÍ VZDĚLANOSTI

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Adéla Šulcová

Platón o posmrtné existenci duše

Vedoucí práce: doc. Mgr. Hynek Bartoš, Ph.D.

Praha 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Podpis studentky

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce panu doc. Mgr. Hynkovi Bartošovi, Ph.D. za odborné vedení, vstřícnost a rady při zpracování této bakalářské práce.

Obsah

Úvod	6
1. Pojem duše v období před Platónem	9
1.1 Vlastnosti duše	9
1.2 Posmrtný osud	11
2. Platónovy dialogy	12
2.1 Duše jako spřežení v dialogu Faidros	12
2.2 Nesmrtelnost duše v dialogu Faidón	13
2.3 Mýtus o Érovi v desáté knize Ústavy	15
2.4 Stvoření duše v dialogu Timaios	16
3. Podoba duše	17
4. Posmrtná existence duše	22
4.1 Nesmrtelnost duše	22
4.2 Převtělování	27
4.3 Posmrtná cesta	32
5. Celkové shrnutí	38
6. Závěr	40
Použitá literatura	42

Abstrakt

Bakalářská práce se věnuje tématu posmrtné existence duše v Platónových dialozích Faidón, Faidros, Timaios a Ústava. Nejprve se práce soustředí na předchůdce Platónova myšlení, mezi které patří Homér, orfikové či pýthágoorejci. Platónovy dialogy představuje v rámci myšlenek, týkajících se tématu práce. Následně propojuje myšlenky dialogů podle témat podoby duše, její nesmrtnosti, převtělování a posmrtné cesty. Práce se pokouší vytvořit celkový přehled cesty duše od jejího vzniku, přes pozemský život až po posmrtný osud.

Klíčová slova

Platón, Faidros, Faidón, Timaios, Ústava, duše, posmrtný život duše

Úvod

V této bakalářské práci se budu zabývat tématem posmrtné existence duše v Platónových textech. V rámci tématu se budu věnovat především dialogům Faidón¹, Faidros², Timaios³ a desáté knize Ústavy⁴ v překladu Františka Novotného. V těchto dialozích se objevují témata podoby duše a jejích částí, nesmrtnost duše, převtělování a cesta duše na onen svět. Protože se v práci zaměřuji na syntézu poznatků v oblasti pojetí Platónovy duše a jejího posmrtného života, jako nejvhodnější metoda pro zpracování této práce se jevila narativní rešerše, která mi umožní nashromáždění poznatků z dialogů i prací jednotlivých autorů a provedení jejich následné syntézy a analytické rešerše, kterou využívám v prvních kapitolách pro rozbor celistvých děl. Díky tomu budu schopná splnit cíl bakalářské práce, kterým je popis posmrtného osudu duše v Platónových dialozích.

Na začátek v první kapitole popisují vývoj pojmu duše před Platónem, který začíná u Homéra, jehož díla jsou nejstaršími zachovanými texty z řeckého období. Platón své myšlení čerpal taky z myšlenek orfiků či pythagorejců, jejichž pojetí duše bude v této kapitole také zmíněno. Kromě toho, jakým způsobem chápali duši myslitelé v době před Platónem, se věnuji též jejich chápání posmrtného osudu duše, zda vůbec u nich existoval, a pokud ano, jakým způsobem si ho představovali. Platón totiž své pojetí duše převzal od svých předchůdců. Jejich myšlenky pospojoval a vytvořil první celistvé pojetí duše jakožto nesmrtelné mravní složky osobnosti.

Ve druhé kapitole shrnuji, jakým způsobem a kterým tématům se věnují jednotlivé Platónovy dialogy. Dialog Faidros duši připodobňuje vozatajovi se spřežení, které znázorňuje chování a vlastnosti složek duše, je zde také popsána božská cesta duše k poznání pravdivých idejí, v neposlední řadě je součástí Faidra Adrasteiinin zákon, který se věnuje tomu, jak dlouho trvá život duše a jaký život ji čeká při prvním vtělení. Dialog Faidón představuje argumenty o nesmrtnosti duše. Prvními, které jsou zde představeny jsou argument o vzniku opačného ze svého opaku, argument o rovpomínání jako učení a argument o jsoucnech složených a nesložených. Po těchto argumentech se objevují námitky zmiňující připodobnění duše k harmonii a lyře nebo tkalci a rouchy. Tyto námitky vedou k dalšímu argumentu pro nesmrtnost. Ke konci se dialog Faidón věnuje eschatologickému mýtu, kde je popsáno, jak vypadá země a do kterých její zákoutí cestuje duše po své smrti. Velkou součástí desáté knihy Ústavy je vyprávění mýtu o Érovi. Tento mýtus popisuje, co se pravděpodobně děje s duší po její smrti. Popisuje posmrtný soud a výběr nového života. Dialog Timaios se věnuje především vzniku duše, ale také

¹ PLATÓN. Faidon. 2., přehlednuté vyd. V Praze: Jan Laichter, 1941. Laichterova filosofická knihovna.

² PLATÓN. Faidros: o kráse. 2., přehled. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: Jan Laichter, 1948. Laichterova filosofická knihovna.

³ PLATÓN. *Timaios: Kritias*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN 80-86005-07-0.

⁴ PLATÓN. Kleitofón ; Ústava ; Timaios ; Kritias. Edited by Platón, Translated by František Novotný. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2003. 524 s. ISBN 807298067X.

popisuje vznik rodů, do kterých se duše může převtělit. Tyto čtyři dialogy jsem si vybrala, protože nejvíce souvisí s probíraným tématem této bakalářské práce.

Následně ve třetí kapitole rozebírám podoby duše. Seskupuji informace z textů, které se věnují možné podobě duše a probírají na jaké složky se dělí a jaké mají tyto složky vlastnosti. Popisují jak a z jakých prvků byla stvořena duše i její tělo a kde se duše v těle nachází. Propojuji zde především dialog Timaios a jeho popis stvoření duše bohem a podobenství s vozatajem a spřežením z dialogu Faidros. Také zde zmiňuji dialog Ústava, ve které je popsáno, v jakém stavu pozorujeme duši a v jakém stavu bychom ji mohli sledovat v její pravé podobě.

Čtvrtá kapitola se věnuje posmrtné existenci duše, pod tuto kapitolu spadají témata nesmrtnosti duše, převtělování a posmrtné cesty duše. Nesmrtnost je velkým tématem dialogu Faidón, proto zde zkoumám především tento text. Čtyři Platónovy argumenty z tohoto textu však navíc propojují s informacemi o nesmrtnosti z dialogu Faidros, Timaios i Ústavy, protože se v těchto textech vyskytují jak podobné informace, tak další argumenty dokazující nesmrtnost duše. Toto téma mi v rámci cíle bakalářské práce přišlo důležité, protože věnovat se posmrtnému životu duše, která zaniká, jakmile se oddělí od těla, by bylo nemožné.

Podmínkám prvního vtělení se věnuje dialog Timaios v návaznosti na pasáž o tvorbě nesmrtné části duše. Jelikož pak převtělování závisí na tom, jak bude duše vést svůj život, zmiňuji zde opět zpodobnění s vozatajem z dialogu Faidros, neboť tento text popisuje způsob uvedení duše v řád a ctnostné chování. Též je zde zmíněno, kde se duše nachází před tím, než se poprvé vtělí i proč se vlastně pojí s tělem. Všechny dialogy, které jsou součástí této práce, uvádí, do jakých rodů se může či musí duše převtělit. Dialog Faidros a Timaios uvádí možnosti prvního vtělení duše a později Timaios, ale i Faidón a Ústava zmiňují rody, do kterých se duše převtěluje, pokud vede svůj život nespravedlivě.

Na to navazují vyprávěním o posmrtné cestě duše. Zde ji totiž čekají odměny nebo tresty v závislosti na tom, jaký život vedla a jaké činy napáchala. V této kapitole se věnuji především mýtům, a to mýtu o Érovi z desáté knihy Ústavy, který popisuje posmrtný soud a výběr nového života, a eschatologickému mýtu z dialogu Faidón, který se věnuje očistě duše v různých zákoutích země. Tyto mýty navíc propojují s dialogem Faidros, který vysvětluje trvání životů a celého cyklu převtělování.

Tyto kapitoly probírají témata vedoucí k pochopení, jak Platón ve svých textech pojímá posmrtný život duše, její cestu a osud. Na úvod propojuji toto téma i s myšlenkami filozofů a filozofických směrů, na které Platón ve svých textech odkazoval, a jejichž myšlenky především propojil v jednotnou představu duše a jejího pozemského i posmrtného života. Téma podoby duše zde zahrnuje, jak vypadal samotný vznik duše a jaké jsou její schopnosti a vlastnosti, které ji následně zajišťují odměny či tresty v posmrtném životě. Samotná prokazatelnost nesmrtnosti duše, je nutnou podmínkou pro to, aby bylo možné zkoumat její posmrtný život. K posmrtnému životu se, v Platónových textech, pojí převtělování v závislosti na prožitém životě. Téma převtělování se zakládá na existenci duše před jejím prvním

vtělením, které závisí na jejích vlastnostech probraných v kapitole o podobě duše. Její vlastnosti jsou též důležité i během jejího života v těle, jelikož je podoba převtělení úzce spjatá se způsobem vedení života. Načež téma podoby duše, nesmrtnosti i převtělení, dokresluje představu v kapitole o posmrtné cestě duše. V závěrečné kapitole shrnuji všechny poznatky syntetických kapitol do jednotného celku, za účelem sjednocení a završení syntézy. Podávám tak přehledný, uplatnitelný a srozumitelný výstup svého bádání.

Téma posmrtné cesty duše mě zaujalo během mého studia. Avšak při jeho zkoumání jsem narazila pouze na témata samotného pojetí duše, nebo důkazů o nesmrtnosti. Často se lze setkat s rozбором Platónova dialogu, s komparací několika dialogů, či popřípadě komparací Platónova dialogu s dílem jemu blízkého filozofa. Dosavadní zdroje se zabývají syntézou Platónových textů, ale samotné téma posmrtné cesty duše je v dnešní době málo zmiňováno i přes jeho důležitý význam v kontextu Platónových děl, které mají velký vliv na západní myšlení a jeho vývoj. Proto jsem se rozhodla toto téma pojmout obsáhleji z pohledu několika Platónových textů a vytvořit přehled myšlenek věnujících se posmrtnému životu. Takový přehled může inspirovat další myšlenkový vývoj v oblasti filozofického bádání po posmrtné existenci duše.

1. Pojem duše v období před Platónem

1.1 Vlastnosti duše

Koncept duše se ustálil v období starověkého Řecka přibližně mezi osmým a čtvrtým stoletím před naším letopočtem. Tento vývoj popisu pak završil Platón propojením různých nezávislých představ, právě ve čtvrtém století před naším letopočtem. Platón se často ve svých dílech odkazuje právě na tyto starší představy, které převzal například od orfiků, či pýthagorejců.⁵ Nejstarší představy o duši pak můžeme nalézt zachované v homérských básních *Ílias* a *Odyseia*. Avšak pokud bychom hledali v těchto textech pojem duše, jako ji chápeme nyní, tedy jako „entitu, která představuje osobnost každého člověka, je zdrojem myšlení, emocí a jednání a často stojí v kontrastu vůči tělu,“⁶ zdálo by se nám, že homérský člověk je bezduchý. Uvádí totiž různé psychické procesy, ale nepojímá je jako celek.

Ač se v antickém Řecku využívaly výrazy *psyché* a *sóma* pro duši a tělesnost člověka, u Homéra nebyly využity tyto výrazy přímo pro lidskou psychiku ani pro tělesnost.⁷ Tyto výrazy používá především ve spojitosti s posmrtným osudem.⁸ Homér ani nepopisuje tělo jako celek a při popisu fyzických stavů využívá pouze části těla, především pohybující se údy.⁹

Stejně jako tělo, i lidská psychika je v Homérových básních popsána jako jednotlivé duševní mohutnosti, které však tvoří jeden celek. Jedním z nich je orgán, který je zdrojem emocí a je popsán pojmem *thýmos*.¹⁰ Ten v sobě pojímá, kromě radosti, hněvu, nebo odvahy, také lidskou vůli a rozhodování. *Thýmos* je po smrti odloučen od člověka, ale zcela se odděluje až při kremaci.¹¹ Pravděpodobně se nachází v hrudi a mohl být označením pro plíce.¹² Další netělesnou složkou, kterou můžeme najít u Homéra, je *noos*, který má každý člověk pouze jeden.¹³ *Noos* můžeme chápat jakožto rozum a díky němu je člověk schopný nahlédnout na širší souvislosti situace, aby nejednal bezhlavě.¹⁴ Na rozdíl od pojmu *thýmos* není *noos* spojován

⁵ BARTOŠ, Hynek. *Očima lékaře: studie k počátkům řeckého myšlení o lidské přirozenosti z hlediska rozlišení duše-tělo*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2006. Amfibios. ISBN 80-86818-35-7., str. 14.

⁶ CHLUP, Radek, ed. *Pojetí duše v náboženských tradicích světa*. Praha: DharmaGaia, 2007. Svět archaických kultur (DharmaGaia). ISBN 978-80-86685-82-3, str. 40.

⁷ Bartoš 2006, str. 16.

⁸ Tamtéž, str. 51.

⁹ Chlup 2007, str. 41.

¹⁰ Tamtéž, str. 42.

¹¹ Bartoš 2006, str. 26.

¹² Chlup 2007, str. 43.

¹³ Bartoš 2006, str. 33.

¹⁴ Chlup 2007, str. 43.

s žádnou tělesností¹⁵, dokonce ho nelze ani poškodit avšak jeho existence je závislá na těle, neboť bez něj zaniká.¹⁶ U Homéra také nacházíme pojem *frén*, který na rozdíl od *noos* a *thýmos*, není jako psychický orgán tak aktivní a dá se chápat jako bránice, plíce nebo osrdečník a právě v něm můžeme nalézt *thýmos*.¹⁷ *Thýmos* je jediným pojmem, který se blíží k tomu, aby psychické funkce homérový duše propojil, avšak je to pouze tím, že v sobě zbylé pojmy uchovává.¹⁸

Jak už bylo zmíněno, i pojem *psýché*, ať už ne přímo ve významu duše, Homér používá ve svých básních. Zde je tento pojem následně chápán jako život a jeho projevy.¹⁹ Často je zmíněn v souvislosti se smrtí, kdy postavu, která umírá, opouští z údů *psýché*. Na rozdíl od *thýmos* však *psýché* po smrti nezaniká, naopak se dá říci, že během smrti teprve vzniká, neboť při životě to vypadá, jak kdyby člověk *psýché* vůbec neměl.²⁰

Pojem *psýché* jako koncept duše se všemi psychickými vlastnostmi pak nacházíme u orfiků pýthágoorejců, kde se o něm dočítáme v Xenofanovu zlomku B 7, ze kterého takový význam pojmu *psýché* však pouze dedukujeme z popisu stavu těla a nenacházíme ho přímo popsany jako nesmrtelnou duši od těla.²¹ Dalším pramenem pro tyto dva směry je Filoláův fragment B14, ve kterém je duše představena v těle jako v jejím hrobě. Z toho můžeme usuzovat že tělo a duše byli v rozporu, ale také, že *psýché* představovala naději na posmrtný život.²²

Nejvýznamnějším šířitelem orfické nauky byl pravděpodobně Empedoklés.²³ Ten pro duši využívá význam *daimón*, avšak v jeho dílech je tento pojem zcela shodný s významem pojmu *psýché*,²⁴ který použil ve svých textech pouze jednou, a to také v souvislosti se smrtí, jako tento pojem využíval Homér.²⁵ Podobně jako Homér také popisoval i duši jako složenou z několika psychických mohutností, které se neustále proměňují v závislosti na poměru jejich kořenů. Duše se pak po smrti mění a rozpadá se na jednotlivé části. Její kořeny jsou však neměnné základní komponenty světa, které jsou zároveň nevzniklé a nesmrtelné.²⁶ Sám Empedoklés

¹⁵ Bartoš 2006, str. 33.

¹⁶ Chlup 2007, str. 44.

¹⁷ Bartoš 2006, str. 37.

¹⁸ Chlup 2007, str. 44.

¹⁹ VLČEK, Miroslav. O Platónově cestě od Erosa k Logu. E -LOGOS ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY [online]. 2011 [cit. 2023-06-20]. ISSN 1211 -0442. Dostupné z: doi:10.18267/j.e-logos.311., str. 4.

²⁰ Chlup 2007, str. 45.

²¹ Bartoš 2006, str. 223.

²² Tamtéž, str. 224.

²³ Vlček 2011, str. 11.

²⁴ Bartoš 2006, str. 235.

²⁵ Chlup 2007, str. 45.

²⁶ Bartoš 2006, str. 240-241.

ztotožnil sám sebe se svým *daimónem*, ale pravděpodobně pouze z provokace, neboť *daimón* nesouvisí s vědomou osobností.²⁷

1.2 Posmrtný osud

Už Homér popisoval duši jako nesmrtelnou, neboť *psýché* je v jeho textech probíráno především až po smrti nebo během umírání. Po smrti je pak duše pouhým netělesným přízrakem bez jakýchkoliv schopností, jehož nazýval *eidolón*, který získával přesnou podobu zemřelého člověka. Když se duše oddělí od těla, odchází do Hádu, kde však zůstává nečinná, bez jakýchkoliv psychických schopností i sluchu i zraku bez vzpomínek a schopnosti komunikovat.²⁸ V Hádově říši pak zůstává ve stejné podobě, jako vypadalo její tělo v okamžiku úmrtí. Proto je v textech popisována jako vzpomínka na život, či stínový obraz.²⁹ Do Hádovy říše odchází duše skrze řeku zapomnění, která ji zbavuje všeho, duše tu však už zůstávají a zpět se nemohou dostat.³⁰ Může však na chvíli získat zpět svou tělesnost a to tím, že se napije krve z obětovaného černého berana. Díky ní pak může komunikovat i dokonce věštit.³¹

U duše z homérových textů se tedy ještě nedá bavit o žádné reinkarnaci. Homérova duše, či *psýché*, je sice nesmrtelná, avšak její osud končí v Hádově říši v podobě stínu bez sebemenších schopností. Prvním autorem, který se zajímal o nauku o reinkarnaci pak byl Ferekydés ze Syru.³² Pravděpodobně vycházel z orfického učení.

Právě u orfiků se poprvé setkáváme s myšlenkou reinkarnace, kdy duše během života prožijí deset různých inkarnací, které trvají tři tisíce let.³³ U Empedokla se pak setkáváme se stejnou myšlenkou. Na jeho *daimóna* také čeká život dlouhý třicet tisíc let. Během této doby pak vystřídá několik různých smrtelných živlů a bytostí, z důvodu jejich morálního provinění ve světě bohů.³⁴ Duše už se nebere jako pouhý stín a její život v těle je brán jako trest ve vězení. U Empedokla ve chvíli rozpadu světa na původní čtyři živly, vzniká možnost zániku *daimónů*, neboť ze stejných živlů jsou tvořeni i oni.³⁵

²⁷ Chlup 2007, str. 75-76.

²⁸ Bartoš 2006, str. 199.

²⁹ Chlup 2007, str. 47-49.

³⁰ Vlček 2011, str. 4-5.

³¹ Chlup 2007, str. 51.

³² HLADKÝ, Vojtěch. Reinkarnující se duše mezi presokratiky a Platónem. Filozofický časopis Reflexe [online]. 2010 [cit. 2023-06-20]. ISSN 0862-6901. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_38/Reinkarnujici_se_duse_mezi_presokratiky_a_Platonem.html.

³³ Vlček 2001, str. 6.

³⁴ Chlup 2007, str. 75.

³⁵ Hladký 2010.

Pythagorových filozofických názorů bylo dochováno pomálu, avšak to, že zastával učení o reinkarnaci víme téměř jistě.³⁶ O převtělující duši, která je považována za životní sílu a je dokonce propojená s vnímáním, i když stále ne s rozumem, se pak více můžeme dozvědět z filozofie od Filolaa, jenž byl následovník Pythagora a pythagorejských směrů, které se nauce o převtělování věnují.³⁷ Podle Filolaovy filozofie pak vše v kosmu i kosmos samotný tvoří harmonie dvou protikladných prvků omezujícího a neomezeného, které jsou pravděpodobně zasazeny do jakési jemné látky.³⁸

Autoři tedy začínají propojovat pojem *psyché* s životem i emocemi, ale také s osobnostmi. Aby se pak vývoj pojmu zakončil, je třeba, aby se takové chápání *psyché* propojilo i s jejími eschatologickými vlastnostmi, které můžeme najít u orfiků. Právě Platón byl tím, který dokázal tyto dvě podoby *psyché*, propojit v jednu složitou entitu s pěti rysy, které se poprvé vyskytují pospolu u jednoho autora.³⁹ Duše u Platóna „1) je nositelem vědomé mravní osobnosti, 2) oživuje tělo a uvádí je do pohybu, 3) je netělesná, 4) je nesmrtelná a 5) přetrvává po smrti v personifikované podobě.“⁴⁰

2. Platónovy dialogy

2.1 Duše jako spřežení v dialogu Faidros

V dialogu Faidros se Platón krátce věnuje nesmrtelnosti duše⁴¹, kde propojuje její nesmrtelnost vysvětluje jejím samopohybem i tím, že z ničeho nevzniká, protože duše sama je veškerým počátkem a díky ní vzniká pohyb všeho. Pokud by tedy ona sama zanikla, zanikl by s ní celý svět a neměl by, bez počátku, z čeho znovu vzniknout. Na to navazuje pasáží⁴², kde duši připodobňuje k vozatajovi, který řídí spřežení dvou koní. Božská duše má celé spřežení dobrého původu, zatímco u lidské duši vozataj řídí dva koně různého původu. Taková duše pečuje o vše bezduché ve světě, mění své podoby a pobývá ve výšinách vesmíru. Následně popisuje cestu s bohy na nebeskou klenbu, kam se dostanou pouze duše, které ovládají rozumně své spřežení, jinak by je kuň ze špatného rodu stále stahoval⁴³. Na vrcholu se pak nachází hostina poznání idejí, na kterou se duše může dostat díky perutím, jejichž síla je tvořena vším dobrým.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Chlup 2006, str. 81-82.

⁴⁰ Tamtéž, str. 82.

⁴¹ Faidros, 245c-e.

⁴² Tamtéž, 246a-c.

⁴³ Tamtéž, 246d-248b.

Na to navazuje Adrasteiiným zákonem⁴⁴, podle kterého se duše po ztrátě perutí vtěluje a způsob jejího života na zemi závisí na poznání, kterého nabyla při cestě s bohy. Uvádí devět možností, jaké na duši čekají v jejím životě, tyto možnosti se odvíjí od toho, kolik byla duše schopná shlédnout při hostině poznání. Tento zákon také uvádí, že se duše, které byly alespoň trochu úspěšné na hostině, nemohou vtělit do zvířete, protože již viděli, alespoň část pravdivého. Mezi těmito způsoby života pak prochází v závislosti na tom, zda svůj život vedl spravedlivě či ne. Pokud ano, získá život lepší, pokud ne, tak horší. Od prvního vtělení totiž duše nemůže dalších deset tisíc let získat zpět své peruti. Jedinou výjimkou jsou duše, kterým se povedlo třikrát po sobě zůstat v nejlepším životě a jako odměnu pak může opustit cyklus již po třech tisících let. Také se zmiňuje o místě na nebi, kde duše očekává soud, od kterého odchází do káznic či do nebe a po tisíci letech si vybírají nový život.

Později v textu se vrací znovu k přirovnání duše se spřežením.⁴⁵ Zde popisuje chování koní i vozataje, když jsou ovládáni touhou. Vozataj s koněm dobrého rodu se totiž zdržují studem, ale druhý kůň ihned skáče po milostném zjevu, což vede vozataje k tomu, aby zatáhla za otěže a spřežení se poraní. To se může několikrát opakovat, dokud se kůň špatného rodu neumoudří. Je třeba aby vozataj ovládl oba koně, neboť pokud se mu to nepodaří, bude rozhodovat jen část duše v nesouladu.

2.2 Nesmrtelnost duše v dialogu Faidón

V dialogu Faidón zmíněno, že se lidé obávají, že duše po smrti zaniká⁴⁶, což vedlo k prvnímu argumentu o nesmrtelnosti, který souvisel s důkazem o existenci Hádovy říše⁴⁷. Samotný první argument o nesmrtelnosti⁴⁸ tvrdí, že živí vznikají z mrtvých, protože opačné vždy vzniká ze sobě opačného neboť bez toho by vše zaniklo a nemělo by z čeho znovu vzniknout. Druhým argumentem pro nesmrtelnost⁴⁹ je argument o anamnesis, tedy že si během svého života vzpomínáme na vše, co se duše naučila před vtělením a jsme si díky tomu schopni propojit věci sobě podobné i nepodobné. Neboť zde i po tomto druhém dialogu panoval strach ze smrti a zániku duše, je podán argument třetí⁵⁰. Ten vypráví o jsoucnech nesložených, která jsou neviditelná a složených, která jsou viditelná. Jsoucna nesložená jsou stále stejná a stejnosti plná,

⁴⁴ Tamtéž, 248c-249c.

⁴⁵ Tamtéž, 253d-256d.

⁴⁶ Faidón, 70a.

⁴⁷ Tamtéž, 70c.

⁴⁸ Tamtéž, 70d-72c.

⁴⁹ Tamtéž, 72e-76e.

⁵⁰ Tamtéž, 78b-80b.

avšak je možné je pojmout pouze skrze rozumovou činnost. Celistvost jsoucen složených jde však porušit, jelikož jsou plné různosti a je možné je vnímat všemi smysly.

Platón se následně dostává k vysvětlení, že převtělování je trest za to, že duše dovolila, aby jí prostoupila tělesnost.⁵¹ Tělesnost ji totiž může prostoupit pouze v případě, že se více starala o žádosti svého těla než o filozofii a život vedený rozumem. Podle provinění jsou pak odstupňovaná společenství živočichů, do kterých je duše skrze její trest vsazena. Vlastnosti zvířete jsou totiž velmi podobné tomu, jakým způsobem vedla svůj život před tím. Aby se však duše nedostala do takového stavu musí se zdržovat tělesných žádostí a důvěřovala pouze sama sobě.⁵² Jen tak se totiž dokáže udržet čistá a může se dostat do rodu bohů. Podle této části je pro její dobrý život nejdůležitější vést svůj život podle filozofie a tělesnost, která jí prostupuje s každou slastí, je pro duši největším zlem a stěhuje ji z Hádu.

Tyto tři argumenty však stále nejsou zcela přesvědčivé, a proto vzniká první námitka⁵³, kterou je pohled na duši popsán jako harmonie vycházející z lyry. Podle této námítky nemůže být duše nesmrtelná, neboť pokud se podobá harmonii, musela by zaniknout s nenávratným poškozením těla, které je v tomto vyprávění nahrazeno lyrou. Ihned po první námítce přichází námitka druhá⁵⁴, kdy je duše pro změnu připodobněna ke tkalci, který plete roucha. Tato námitka na rozdíl od té první souhlasí s nesmrtelností i možností několika různých životů, avšak se obává o konečnost takového cyklu. Tkadlec totiž za svůj život obnosí několik rouch jako se duše převtělí do několika těl, což souhlasí s tím, že duše má větší trvání než tělo. Avšak tkadlec umírá, a i přes to, že jeho poslední roucho ještě nějakou dobu existuje, neznamena to, že je tkadlec živý a zdravý.

První námitka je vyvrácena⁵⁵ jednoduše odkázáním na druhý argument o vzpomínání, kdy jsme bylo dokázáno, že duše existovala před vstupem do těla, díky čemuž mohla vzpomínat, a třetí argument o složených a nesložených jsoucnech. Lyra jakožto věc složená totiž existovala před harmonií, tedy harmonie vznikala z ní, a tak duše k ní nemůže připodobněná. Pro vyvrácení druhé námítky bylo třeba využít prvního argumentu o opacích a rozšířit ho o myšlenku⁵⁶, že se opaky nesmí ani nechtějí stávat svým opakem, a tak odchází či zanikají, pokud se jím sát musí. Pokud tedy tělo ožívá ve chvíli, kdy do něj vstoupí duše, musí to znamenat, že duše musí v sobě

⁵¹ Tamtéž, 81b-82a.

⁵² Tamtéž, 82c-83d.

⁵³ Tamtéž, 85e-86c.

⁵⁴ Tamtéž, 87a-88b.

⁵⁵ Tamtéž, 91d-94e.

⁵⁶ Tamtéž, 100c-107a.

obsahovat život, který dává tělu. Život je pak opakem smrti, kterou však ze své podstaty duše nemůže přijmout právě proto, že její podstatou je život. Pokud je duše nesmrtelná, protože nemůže ze své podstaty v sobě obsahovat smrt, musí být tedy i nezničitelná. Tato pasáž je pak čtvrtý finální argument pro nesmrtelnost duše.

Platón se v dialogu Faidón se po důkazech o nesmrtelnosti duše věnuje navíc eschatologickému mýtu⁵⁷. Před vyprávěním je připomínáno, že je důležité, aby se člověk o duši dobře staral, neboť by jí jinak hrozilo velké nebezpečí.⁵⁸ Do Hádu si totiž duše nebere nic víc než svou výchovu a vzdělání, což může škodit či naopak prospět ihned po smrti, neboť jí na onom světě čeká soud o jejím posmrtném osudu. Nachází se zde popis, jak vypadá země⁵⁹, ve kterém se vypráví, že se na jejím povrchu nachází mnoho dutin, kterými protékají různé látky i že se v nich nacházíme my lidé. V eschatologickém mýtu pak popisuje největší dutinu, která prochází skrz celou zemi, a kam odchází duše které se provinily ze všech nejvíce a na zbylá místa na zemi jsou posílány duše k očištění, nebo aby prosily o své odpuštění.

2.3 Mýtus o Érovi v desáté knize Ústavy

V desáté knize Ústavy se Platón věnuje krátké pasáži o nesmrtelnosti duše⁶⁰. Zde tvrdí, že je duše nesmrtelná a nikdy nezaniká. Každá věc má totiž svoje zvláštní dobro, které ji zachovává a své zvláštní zlo, které ji ničí, avšak žádná věc nemůže být poničena zlem jiné věci. Duše tedy nemůže být jakkoliv poničena ničím, co by škodilo tělu a ani špatnost, která prostupuje duši ji nemůže oddělit od těla, neboť by ho tím musela poškodit. Na což navazuje tvrzením, že pokud jsou duše nesmrtelné, je jich stále stejný počet⁶¹ a pasáží⁶², ve které popisuje podobu duše. Ta se totiž skládá ze stejnosti a má nejkrásnější složení, avšak ji pozorujeme poničenou životem. Abychom mohli sledovat její pravou podobu, museli bychom ji pozorovat na cestě za vyšším prvkem.

Také zmiňuje, že bohové ví, který člověk je spravedlivý a který není, neboť spravedliví se jim zamlouvají, neboť takoví se bohům snaží připodobnit a bohové se na oplátku snaží jim být v jejich životě po boku⁶³. Spravedlivé a nespravedlivé chování přirovnává k běžcům⁶⁴. Někteří běží pouze první část závodu dobře, ale ke konci jsou zmoženi a jejich výkon v cíli není

⁵⁷ Tamtéž, 110b-114c.

⁵⁸ Tamtéž, 107c-108c.

⁵⁹ Tamtéž, 108e-110a

⁶⁰ Ústava, 608d-610e.

⁶¹ Tamtéž, 611a.

⁶² Tamtéž, 611b-612a.

⁶³ Tamtéž, 612d-613b.

⁶⁴ Tamtéž, 613c.

odměněn. Za to opravdoví běžci získávají velké ceny. Na konci této knihy vypravuje mýtus o Érovi⁶⁵, který byl zvěstovatelem informací o tom, jak to vypadá na onom světě. Tento mýtus vypráví o místě mezi nebem a zemí, kde se schází všechny duše. Z tohoto místa jsou duše posílány do nebe nebo zpět na zem. Zmiňuje se i o duších, které byly poslány do Tartaru, odkud už se duše nevrací, neboť nebyli propuštěny ani do nebe ani na zem, čehož se všechny duše nejvíce bojí. Na tomto místě se také duše schází, když si odbydou své tresty nebo si užijí odměn. Po několika dnech pak odchází k Nutnosti a jejím dcerám, kde si vybírají svůj následující život a osud. Po výběru a stvrzení odchází k řece zapomnění u které usínají a bouře je odnese do jejich nového života.

2.4 Stvoření duše v dialogu Timaios

V dialogu Timaios Platón popisuje, jak bůh demiurg stvořil svět a vše v něm. Demiurg uspořádal vše ve vesmíru v řád, se záměrem, aby by bylo vše podobné jemu⁶⁶. Vesmír se tak stal viditelným živokem, který obsahuje všechny, jemu přirozené, živoky. Takový svět je jeden jediný, neboť by jinak nemohl být tak dokonalý, jak ho demiurg chtěl vytvořit. Platón se věnuje demiurgově tvorbě těla země ze čtyř prvků vzájemně propojených tak, aby byl odolný všemu a nesmrtelný⁶⁷. Tělo utvořil do tvaru koule, jejíž povrch byl naprosto hladký, a tu uvedl pohyb. Poté popisuje stvoření duše světa⁶⁸, která vznikla jako první ze všeho i dříve než čas, neboť ona pak vše uvedla v pohyb. Tu vložil do středu světa a také jí celý svět obalil. Vytvořil třetí druh jsoucná ze jsoucná dělitelného a nedělitelného. Ty následovně spojil přesným poměrem a znovu rozpojil, aby vytvořil kruhy. To vše uvedl též v pohyb.

V další pasáži⁶⁹ tvoří demiurg ještě nesmrtelnou část lidské duše. Mohl vytvořit pouze tuto část duše, neboť by se jinak stala celá rovnou božskému. Taková část se svým složením podobá duši světové, jen nemá tak čisté složení jako ona. Vytvořil stejný počet lidských duší jako je hvězd na nebi, a na ty je poté posadil. Tyto vzniklé duše demiurg hned seznámil s přirozeností světa, podmínkami jejich prvního vtělení a jakým způsobem se mohou vrátit zpět ke své hvězdě⁷⁰. Také se zmínil o převtělení do zvířecí podoby, pokud svůj život naplní špatností. Poté začali bohové tvořit smrtelné tělo.

⁶⁵ Tamtéž, 614b-621b.

⁶⁶ Timaios, 29e-31a.

⁶⁷ Tamtéž, 31b-34a.

⁶⁸ Tamtéž, 34b-37c.

⁶⁹ Tamtéž, 41b-41d.

⁷⁰ Tamtéž, 41e-42c.

Další pasáž⁷¹ popisuje, že stejně jako nesmrtelná část lidské duše byla stvořena ze stejných látek jako duše světová, tak i lidské tělo, bohové tvořili ze stejných látek jako tělo světa, avšak ho pospojovali drobnými hřeby. Do takového těla vložily pohyby duše, která se tím stává bezrozumnou a je třeba aby byla správně vychována. Neboť hlava těla se svým tvarem podobá světu, vložili právě do ní bohové nesmrtelnou část duše. Ta odsud vládne všem částem těla. Na toto je navázáno pasáží⁷², která se věnuje tomu jak a proč vznikaly určité části těla i orgány. Končetiny například vznikly pro lepší pohyb a tělo bylo rozděleno na přední a zadní část za účelem rozpoznání. Později v textu se věnuje smrtelné složce duše⁷³. Ta byla uložena do hrudi a jelikož měla jednu část lepší a druhou horší, byly tyto dvě části odděleny ještě bránicí, aby horší část měla co nejmenší možnost ohrozit nesmrtelnou část svojí nerozumností a zároveň aby ji mohly nesmrtelná část a lepší část co nejvíce mírnit. Platón v této pasáži též popisuje jejich vlastnosti i žádosti.

Nakonec se Platón vrací k převtělování⁷⁴, kterému se již v tomto textu věnoval. Vysvětluje vznik ostatních živoků, než je všehomír, tedy svět, a člověk. Zmiňuje zde ženy, díky kterým navíc vznikla láska, ptáci, zvířata pozemská, čtyřnohá, divoká i ty bez nohou, a nakonec zvířata vodní. Taková zvířata byla vytvořena jako trest pro lidi, kteří svůj život vedli nespravedlivě a bez filozofie. Svůj život nechali ovlivnit nesmrtelnými složkami duše, která je táhne k zemi a oni se pak staví na čtyři nohy místo dvou, přichází o ně úplně až nakonec ztrácí dokonce možnost dýchat čerstvý vzduch. Mezi těmito tvory pak duše přechází v závislosti na tom, zda byla schopná získat více rozumnosti, či se stala ještě více nerozumnou.

3. Podoba duše

V Platónových dialozích je duše popisována jako jsoucno nejkrásnějšího složení, které v sobě obsahuje tři složky: rozum, vznětlivost a žádostivost. Aby mohla duše vést svůj život spravedlivě, musí svoji rozumovou částí ovládnout zbylé dvě složky, které by se bez rozumu nechaly strhnout tělesností a špatností.

Dialog Timaios vypráví o vzniku duše světa i lidské, zatímco Faidros rozděluje duši pouze na božskou, která má všechny své složky dokonalé a dobrého rodu a lidskou, jejíž složky jsou různého rodu. Představuje pak pouze obrazný jednoduchý výklad způsobu představy duše,

⁷¹ Tamtéž, 42e-44b.

⁷² Tamtéž, 44d-47d.

⁷³ Tamtéž, 69c-71d.

⁷⁴ Tamtéž, 90e-92c.

který je schopný pochopit obyčejný člověk, protože podle jeho zdůvodnění by pravý výklad byl příliš dlouhý a pochopitelný pouze božskými smysly.

„Jaké to je jsoucnou, je veskrze věc božského a dlouhého výkladu, ale čemu se podobá, na to stačí výklad lidský a kratší.“⁷⁵

Duši světa totiž stvořil celou bůh Demiurg, zatímco lidské duši stvořil jen její božskou část, rozum, a tvorbu zbylých částí nechal na bozích. Duši světa Demiurg vytvořil jako první. Duše je vůči světu tedy starší, dokonalejší i významnější, díky čemuž mu může dokonale vládnout. Bez ní by také nic nemohlo získat rozum.⁷⁶ Nejprve smísil jsoucnou nedělitelnou a dělitelnou. Z těchto dvou vzniklo jsoucnou středního druhu jsoucnosti, které v sobě obsahovalo jak totožnost, tak různost. Tyto tři jsoucnou pak propojil přesným poměrem v jeden celek, který pak rozpojil, aby vytvořil sedm kruhů, které tvořily kruhovitý pohyb totožnosti a různosti. Každý z těchto kruhů obsahoval stejné množství všech třech druhů jsoucnou.⁷⁷ Díky tomu, že je duše tvořena těmito druhy jsoucnou, je schopna uvnitř sebe vytvořit pravdivé představy a mínění a dokonalé vědění i rozumění.⁷⁸ Uvnitř duše bylo pak stvořeno vše tělesné, které bylo upevněno svým středem ke středu duše.

„... sama v sobě otáčejíc, počala božský počátek nekonečného a rozumového života pro všechny časy.“⁷⁹

Světový tělesný živok byl vytvořen ze čtyř prvků: země, oheň, voda a vzduch. Díky ohni pak bylo těleso viditelné a díky zemi hmatatelné. Vodou a vzduchem pak vše vzájemně propojil, aby bylo vše vyvážené.⁸⁰ To vše pak vytvaroval do sourodého tvaru, jakým byla hladká koule, a nakonec těleso rozpohyboval kolem vlastní osy, což byl jediný ze sedmi pohybů, který byl vhodný rozumu a myšlení.⁸¹

Následně po stvoření duše i těla světa zbývalo vytvořit ještě bytosti smrtelné, protože bez nich by nemohl být svět úplný. Demiurg započal tvorbu lidské duše a vytvořil její nejstarší část, která se má být nesmrtelná a podobat se božskému. Touto částí je rozum. Aby však bytosti

⁷⁵ Faidros, 246a.

⁷⁶ RITTER, Martin. Konstitutivní rysy Platónova Timaiu. Filozofický časopis Reflexe [online]. 2005 [cit. 2023-06-20]. ISSN 0862-6901. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_29/Konstitutivni_rysy_Platonova_Timaia.htm.

⁷⁷ Timaios, 35a-36d.

⁷⁸ Tamtéž, 37c.

⁷⁹ Tamtéž, 36e.

⁸⁰ Tamtéž, 31b-32b.

⁸¹ Tamtéž, 33b-34a.

byly nesmrtelné, předal tvoření dalších částí duše i živého těla do rukou bohům, které stvořil, a řekl jim, aby je po smrti přijímali zpátky k sobě.⁸²

Rozumová část duší smrtelných bytostí se velmi podobala duši světa, neboť měly stejné kruhové pohyby a byly též stvořeny ze směsi stejných látek, avšak tyto látky nebyly míchány s takovou přesností, tedy nebyla na rozdíl od duše světové nebyly zcela tak dokonalé. Tuto směs pak rozdělil na části tak, aby se jejich počet shodoval s počtem hvězd, na které duše poté posadil, jako do vozu.⁸³ Tato rozumová složka duše je v dialogu Faidros připodobněna vozatajovi, který řídí spřežení dvou koní z opačných rodů⁸⁴, kteří u lidské duše představují složku žádostivou a vznětlivou. Rozumová složka, jakožto nejvyšší druh duše, je přirovnána k daimonovi, jelikož se nejvíce podobá bohům a tím, že udržuje tělo vzpřímené, nás pozdvihuje k nim⁸⁵ a umožňuje mu se dotknout pravdy. Rozumová složka je tedy schopná se přiblížit pravé skutečnosti a v těle tvoří božský prvek.⁸⁶ Takový člověk není tížen žádostivostí ani vznětlivostí, které ho táhnou k zemi, naopak touží po věděni a udržuje v myšlenkách božskost a nesmrtelnost.⁸⁷

Bohové se inspirovali Demiurgem a smrtelného živoka stvořili jako on tělo světa, tedy z částic ohně, vzduchu, vody i země. Ty spojili v jeden celek hustými, drobnými, neviditelnými hřeby. Jelikož bohové vytvořili smrtelné tělo okolo nesmrtelné duše,⁸⁸ nacházela se lidská duše pouze uvnitř tohoto těla, na rozdíl od duše světové, která je s tělem propojena nejen ve středu, ale navíc ho i celé obklopuje. Duše byla vložena do hlavy, jelikož svým tvarem se podobá tvaru světa a také ovládá zbytek těla, které jí slouží.⁸⁹ Aby živoku umožnili a ulehčili pohyb, prodloužili ho a přidali mu končetiny. Rozlišili také stranu přední, jakožto stranu vládnoucí, a stranu zadní. Podle dialogu Faidros vzniká přívlastek smrtelný z představy boha, kterého duše je srostlá s tělem „pro všechnen čas“⁹⁰ a je tedy nesmrtelný. Nejen že takové božské tělo duše nikdy neopouští, protože je s ním srostlá, duše do těla totiž ani nevstupuje.⁹¹ Vypadá to, že božské tělo i jeho duše vznikly současně jako jeden celek. Lidská duše však k tělu připevněna

⁸² Tamtéž, 41b-d.

⁸³ Tamtéž, 41d.

⁸⁴ Faidros, 253d.

⁸⁵ Timaios, 90a.

⁸⁶ Chlup 2007, str. 82.

⁸⁷ Timaios, 90b.

⁸⁸ Tamtéž, 69c.

⁸⁹ Tamtéž, 44d.

⁹⁰ Faidros, 246d

⁹¹ VLČEK, Miroslav. O Platónově cestě od Erota k Logu. E -LOGOS ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY [online]. 2011 [cit. 2023-06-20]. ISSN 1211 -0442. Dostupné z: doi:10.18267/j.e-logos.311. str. 9.

není a po smrti jej opouští, neboť tělo je pouze něco, k čemu jsme připoutáni a nosíme to s sebou.⁹²

Jak již bylo zmíněno, Demiurg vytvořil pouze nesmrtelnou část duše, kterou je její rozumová složka. Zbytek měli za úkol vytvořit bohové, kteří se jeho výtvořiny inspirovali. Okolo nesmrtelné složky duše, vytvořili smrtelné tělo, jelikož by se však rozum sám s tělem nesnesl, museli vytvořit navíc uvnitř těla vytvořit složku, která bude fungovat mezi nimi jako prostředník.⁹³ Duše je sice ze své povahy přizpůsobena pro život ve smrtelném těle⁹⁴, avšak to jen díky tomu, že je s tělem propojena její nesmrtelnou částí, „... chovající v sobě silné a z nutnosti vycházející stavy, především rozkoš, největší vnařidlo zla, potom strasti, zaplašovatele všeho dobrého, dále pak smělost a strach, dva nerozumné rádce, i hněv, hluchý k domluvám, i naději, již lze snadno svést; ...“⁹⁵ všechny tyto stavy byly smíšeny s láskou a počátkem zbaveným rozumem. Celá složka tedy obsahovala všechny psychické stavy, které souvisely s tělesným světem.⁹⁶ Tato smrtelná část se navíc dělila na dvě složky, které známe jako složku žádostivou a složku vznětlivou. Aby tato nerozumná část duše neposkvřila část nesmrtelnou, tedy božskou, byla umístěna do hrudi.

Vznětlivá složka, řevnivá a účastná řevnosti a prudkosti⁹⁷ byla blíže hlavě, aby se mohla lépe podřídit rozumu a také aby mohla, právě s rozumovou složkou, bránit, aby se složka žádostivá nesnažila odporovat příkazů rozumu. Vznětlivá část duše je ve zpodobnění s vozatajem znázorněna krásným silným koněm s bílou srstí. Jeho řízení je jednoduché, neboť reaguje pouze na pobídky a slova a není třeba žádné rány. Kůň je totiž ovládan ctí, uměřeností a studem a žene se za pravdou.⁹⁸

Žádostivá složka byla „chtivá pokrmů a nápojů i všech tělesných potřeb.“⁹⁹ Byla umístěna nejdále od rozumové složky, aby ji co nejméně rušila v přemýšlení o tom, co prospívá celé duši i každé její části jednotlivě. Také nejméně chápala jakékoliv rozumové myšlenky, jelikož se nechá velmi jednoduše oklamat.¹⁰⁰ Ve Faidru tuto složku znázorňuje představuje tmavý a pokřivený kůň, který je nadutý a rád se vychloubá. Stěží poslouchá, neboť kvůli

⁹² Bartoš 2006, str. 214.

⁹³ Chlup 2006, str. 83.

⁹⁴ Trčka, J. Rozum a nutnost jako imanentní principy univerza v Platónově dialogu Timaios. Aither, 2011, vol. 3, iss. 6, p. 67-85., str. 79.

⁹⁵ Timaios, 69d.

⁹⁶ Chlup 2006, str. 82.

⁹⁷ Timaios, 70a.

⁹⁸ Faidros, 253d.

⁹⁹ Timaios, 70d.

¹⁰⁰ Tamtéž, 71a.

svým chlupatým uším je skoro hluchý. Vozataj při krocení tmavého koně nechodí daleko pro ránu.¹⁰¹ Tento kůň bývá následně důvodem, že má vozataj problém řízení smíšeného spřežení udržet, když je spřežení pokoušeno touhou.

Tyto dvě složky byly navzájem od sebe odděleny bránicí,¹⁰² jako byla část nesmrtelná oddělena od části smrtelné, neboť část vznětlivá byla složkou přirozeně lepší, zatímco část žádostivá složkou horší. Platón následně stručně porovná všechny tři složky duše od nejsilnější, tedy rozumové části, která je silná právě proto, že je neustále v pohybu po nejslabší, kterou je část žádostivá, neboť nevykonává zvláštních pohybů.¹⁰³

Duše znázorněná vozatajem a jeho spřežením navíc svým spravedlivým chováním a ovládnutím nižších složek složkou rozumovou nabývala perutí, díky kterým se může mimo tělo vznášet, přiblížit se bohům i dostat se až do vesmíru, pokud je duší dokonalou. V opačném případě může i ztratit své perutě. Duše po ztrátě perutí padá, dokud se nechopí pevného těla, které se díky působení její síly bude pohybovat.¹⁰⁴

Desátá kniha Ústavy pak vysvětluje, že je duše ze své přirozenosti plna stejnosti a má pouze to nejkrásnější složení, protože by nemohlo být věčné to, co je rozmanité.¹⁰⁵ Nejenom že má duše to nejkrásnější složení, ona sama je ve svém čistém stavu mnohem krásnější, než jak ji vnímáme v přítomné chvíli. V těle ji totiž pozorujeme poskvřenou životem a znetvořenou zly, která ji za její život poničily.¹⁰⁶ Podoba, kterou jí vnímáme, je přirovnávaná k mořskému Glaukovi, který je za svůj život tak znetvořený, že se více podobá ostatním stvořením více než sobě samotnému v původní podobě.

„...a těžko by poznali jeho původní podobu, protože z bývalých částí těla jedny má ulámány, jiné od vln sedřeny a všelijak znetvořeny a naopak zase má na sobě jiné přírůstky, jako lastury, chaluhy a kameny, takže se podobá spíše každému zvířeti, než jaký původně byl: takto i my se díváme na duši podobně znetvořenou tisícerými zly.“¹⁰⁷

Čistou podobu duše bychom mohli pozorovat v případě, kdy by se zbavila veškerého zlého, které nabyla během blaženého hodování, díky čemuž by se mohla povznést a následovat vyšší

¹⁰¹ Faidros, 253e.

¹⁰² Tamtéž, 70a.

¹⁰³ Tamtéž, 89e.

¹⁰⁴ Tamtéž, 246c.

¹⁰⁵ Ústava, 611b.

¹⁰⁶ Tamtéž, 611c.

¹⁰⁷ Tamtéž, 611d.

prvek¹⁰⁸ po cestě k nebeské klenbě, kterou Platón následně rozebírá ve Faidrovi. V takové chvíli by bylo možné ji pozorovat ve své vlastní přirozenosti, pozorovat jaký je její tvar, či zda jich nemá více i co přesně se s ní děje.¹⁰⁹ O nastolení takového stavu duše smýšlí a touží po něm, protože oplývá láskou k moudrosti a touží být ve společnosti s božským a nesmrtelným.

4. Posmrtná existence duše

4.1 Nesmrtelnost duše

Před tím, než přejdeme k tomu, co čeká duši po smrti těla, je třeba dokázat, že je nesmrtelná, neboť bez toho by duše zanikla s tělem. Nesmrtelnost je zásadním tématem v Platónových dílech a díky ní opravdu čeká duši posmrtný život, který se bude lišit od představy Homérový duše jako stínových postav. Neboť Platónova duše i po smrti oponuje určitou silou a intelektem.¹¹⁰ Tomuto tématu se Platón nejvíce věnuje ve svém dialogu Faidón, kde Sokrates představuje Kébetovi a Simmiovovi tři důkazy o nesmrtelnosti a po jejich námitkách pak dodává ještě čtvrtý. Avšak Faidón není jediné dílo, kde Platón dokazuje nesmrtelnost duše.

V dialogu Faidros je veškerá duše představena jako nesmrtelné jsoučno, neboť disponuje schopností hýbat sama sebou, aniž by měl její vlastní pohyb nějaký začátek či konec.¹¹¹ Duše je též počátkem pohybu pro veškerý svět i ostatní věci, které se pohybují. To je zmíněno i v dialogu Timaios, podle kterého duše „... sama v sobě se otáčejíc, počala božský počátek nekonečného a rozumového života pro všechny časy.“¹¹² Jsoučno, které hýbe samo sebou a je počátkem pohybu ostatnímu, nevzniká ani nezaniká, protože pokud by zanikl počátek, nemohl by znovu vzniknout sám, ani věci, které z něj vznikají.¹¹³ Se zánikem počátku by se též zastavil a skončil celý svět i nebe a tím by ztratili způsob, kterým by se znovu obnovili a získali svůj pohyb, který do nich vkládala duše.¹¹⁴ Musí to tedy znamenat i to, že je počet duší neměnný, neboť bez smrti pak nemohou ubývat ani přibývat.¹¹⁵ A jak již bylo zmíněno v minulé kapitole, podle dialogu Timaios se jejich počet rovná počtu hvězd.¹¹⁶

Pohyb vychází zevnitř duše samotné, není pohybována něčím jiným, tudíž její pohyb nemůže ustát. Duše také probouzí pohyb uvnitř těla, které díky tomu můžeme nazývat oduševnělé.

¹⁰⁸ Tamtéž, 611e.

¹⁰⁹ Tamtéž, 612a.

¹¹⁰ Campbell, Douglas R. (2022). Plato's Theory of Reincarnation: Eschatology and Natural Philosophy. *Review of Metaphysics* 75 (4):643-665., str. 654.

¹¹¹ Faidros, 245c.

¹¹² Timaios, 36e.

¹¹³ Faidros, 245d.

¹¹⁴ Tamtéž, 245e.

¹¹⁵ Ústava, 611a.

¹¹⁶ Timaios, 41d.

Pokud by tělem bylo pohybováno zvnějšku, nezbylo by nám nic jiného než takové tělo nazvat bezduchým. Podle Sokrata je toto oduševnění těla podstatou a přirozeností duše. Pokud je duše opravdu jediné jsoučno schopné pohybovat samo sebe, potvrzuje to, že je duše nevzniklá a nesmrtelná.¹¹⁷

V dialogu Faidón začíná rozprava o nesmrtelnosti duše z důvodu Kébetova tvrzení, že se lidé obávají o svoji duši po smrti, neboť si myslí, že se po oddělení od těla rozplyne jako dým.¹¹⁸ Athéňané se však o posmrtný život příliš nezajímali a neočekávali žádné posmrtné tresty, natož odměny, neboť je zajímal především jejich pozemský život.¹¹⁹ Sokrates ve své odpovědi vysvětluje, že duše přichází z Hádovy říše, kam znovu přichází poté, co skončí její život na zemi. Jeho prvním argumentem o nesmrtelnosti je tvrzení, že živí vznikají ze zemřelých,¹²⁰ neboť vše vždy vzniká ze svého opaku. Sokrates na to dále napojuje myšlenku dvojího vznikání, kdy dva jevy vznikají navzájem ze sebe. Někdy takové projevy mají vlastní názvy jako zvětšování a zmenšování, zahřívání a ochlazování a podobně, ale vztah těchto dvou jevů zůstává stejný.¹²¹

V návaznosti na toto vysvětlení vzniká otázka, zda existuje opak žití. Odpovědí na to je, že tímto opakem je býti mrtev,¹²² neboť smrt vždycky vzniká ze života a život pak též musí vznikat ze smrti. Tyto dva jevy jsou opačné a je mezi nimi dvojí vznikání, což též dokazuje existenci Hádu, jelikož duše musí někam jít a odněkud přicházeti.¹²³

Kdyby však takovéto opaky ze sebe navzájem nevznikaly, jako kdyby byly v kruhu, vše by nakonec zůstalo ve stejném stavu a přestalo by vznikat úplně. Kdyby opakem usínání, nebylo probouzení, vše by zůstalo uspané a už by se nic neprobudilo. Kdyby se vše sloučilo, ale nic se neodloučilo, zůstalo by vše pohromadě. Pokud by tedy život nevznikal ze smrti, zůstalo by vše mrtvé.¹²⁴

„Ano, Kebéte, jest tomu podle mého zdání zcela jistě takto a my se neklameme, když to uznáváme, nýbrž skutečně jest jak oživování a vznikání živých z mrtvých, tak i to, že duše zemřelých žijí a dobrým že jest lépe a zlým hůře.“¹²⁵

¹¹⁷ Faidros, 246a.

¹¹⁸ Faidón 70a.

¹¹⁹ Chlup 2006, str. 66.

¹²⁰ Faidón, 70c.

¹²¹ Tamtéž, 71b.

¹²² Tamtéž, 71c.

¹²³ Tamtéž, 72a.

¹²⁴ Tamtéž, 72d.

¹²⁵ Tamtéž, 72e.

Druhým argumentem pro nesmrtelnost duše, byla myšlenka, kterou Sokrates podle Kébeta často zmiňoval a to, že učení není nic jiného než vzpomínání. Kdyby duše nebyla nesmrtelná, nenaučila by se nic, na co by později mohla vzpomínat.¹²⁶ Podle Kébeta je pro toto tvrzení jediný důkaz a tedy, že se stačí člověka dobře zeptat, aby byl schopný odpovědět na cokoliv. Člověk totiž vzpomíná vždy, kdykoliv dochází nějakého poznání. Při jakémkoliv smyslovém vjemu poznává člověk nejenom vnímanou věc, ale vzpomíná při tom i na další různé podobné i nepodobné věci.¹²⁷ Sokrates dodává příklad, když někdo uvidí Simmiu, vzpomene si s tím často i na Kébéta. Dokonce jsme schopni vzpomínat nejenom na podobné věci, ale též na věci nepodobné, třeba pohled na věci namalované nám připomene věci skutečné.¹²⁸ Také díky vzpomínání si dokážeme uvědomit stejnost nebo naopak rozdílnost.

O argumentu o anamnesis se Platón zmiňuje nejen zde ve Faidónu, ale i v dialogu Faidros, kde říká, že si duše rozvzpomíná na jsoucna, které viděla ve světě idejí před tím, než se poprvé vtělila. Díky tomuto rozvzpomínání dokáže nejlépe rozumem spojit jednotlivé smyslové vjemy v celek a nelézt v nich pravdivé ideje. Pokud s tímto poznáním pak po vtělení dokáže správně pracovat, stýká se pouze s božským a stává se člověkem opravdu dokonalým, neboť řídí svůj život právě dle božského.¹²⁹

Sokrates se Simmiem se též zamýšlí nad tím, zda se s věděním rodíme, nebo doopravdy vzpomínáme na něco¹³⁰, co jsme již věděli ale zapomněli na to. Sokrates se Simmia ptá, jestli člověk, který by se narodil s věděním, dokázal povídat o věcech, které již zná. A jestli tedy každý by dokázal rozebrat to samé, například to, o čem se právě spolu bavili. Simmias uznává, že ač by si něco takového přál, už zítra spíše nebude nikdo, kdo by něčeho takového byl schopný.¹³¹ Tímto můžeme potvrdit, že duše nabyla své vědění již před tím, než vstoupila do těla a své vědění musela, při narození,¹³² zapomenout. Lidé poté na něj během svého života vzpomínají.

Simmias uznává, že duše opravdu musela existovat před naším narozením, ale stále pochybuje o existenci duše po smrti. Vrací se tím ke Kébetově myšlence, zda se po smrti člověka duše nerozptýlí. Sokrates mu přitakává, že tyto argumenty opravdu dokazují pouze to, že duše

¹²⁶ Tamtéž, 73a.

¹²⁷ Tamtéž, 73c.

¹²⁸ Tamtéž, 74a.

¹²⁹ Faidros, 249c.

¹³⁰ Faidón, 75d.

¹³¹ Tamtéž, 76b.

¹³² Tamtéž, 75e.

existovala dříve, než vstoupila do těla. Jeli tomu i tak, že duše existuje a pokračuje dál dvojitou cestou i po tom co zemřeme, to musíme ještě dokázat.

Kébes dále nabádá Sokrata, aby přesvědčil jejich vnitřní dítě, aby se nebálo smrti a toho, že se po ní duše rozplyne jako dým. Sokrates navazuje tímto na další argument pro nesmrtnost duše. Začíná vymezením typů jsoucen a to toho, kterému je možno přirozeně narušit celistvost a je potřeba se starat, aby se do takového stavu nedostalo a takového, o které se bát nemusíme.¹³³ Pak je třeba vymežit, kterým z těchto dvou typů jsoucen je přirozeností právě duše a zda je opravdu jsoucnem nesmrtelným.

Neměnná a nesložená jsoucna jsou podobná božskému. Jsou nesmrtelná¹³⁴ a neprocházejí žádnými změnami a jsou samy o sobě jednoduché, lze je však pojmout pouze skrze rozumovou činnost, neboť jsou neviditelná a nelze se jich dotknout.¹³⁵ Zatímco složená jsoucna nikdy nejsou stejná a jsou složitá. Lze se jich dotýkat, i dokonce vnímat všemi smysly.¹³⁶ Těmito dvěma typům jsoucen následně Sokrates připodobňuje tělo a duši. Tělo jsoucnu, které vidíme a můžeme se ho dotknout a duši jsoucnu, alespoň pro lidi, neviditelným.¹³⁷ Takové tvrzení je zmíněno i v desáté knize ústavy, tedy že duše má nejkrásnější složení plné stejnosti a pokud by tedy byla složena z různosti, nemohla by být nesmrtelná.¹³⁸

Jakmile je duše propojena s tělem, přirozeně mu vládne, zatímco tělo jí slouží,¹³⁹ aby mohla skrze jeho smysly zkoumat. Vládnout je totiž vlastnost božská, zatímco sloužit je úloha smrtelného,¹⁴⁰ tedy i takto můžeme připodobnit duši a tělo jsoucnu neviditelným a viditelným. Duše však kvůli tělu zažívá věci, které nikdy nejsou stejné, což má za následek, že je duše zmatená a poblouzněná.¹⁴¹ Zatímco při zkoumání skrze samu sebe se dostává do stavu rozumového myšlení. V takové chvíli přestává bloudit, neboť se nachází ve společnosti jsoucnu jí příbuzným, tedy nesmrtelnosti a stejnosti.¹⁴²

¹³³ Tamtéž, 78b.

¹³⁴ Tamtéž, 80b.

¹³⁵ Tamtéž, 79a.

¹³⁶ Tamtéž, 78e.

¹³⁷ Tamtéž, 79b.

¹³⁸ Ústava, 611a.

¹³⁹ Faidón, 79e.

¹⁴⁰ REALE, Giovanni. Základní témata, struktura a klíčové pojmy Platónova Faidónu. Filozofický časopis Reflexe [online]. 2014, [cit. 2023-06-20]. ISSN 0862-6901. Dostupné z:

https://www.reflexe.cz/Reflexe_47/Zakladni_temata_struktura_a_klicove_pojmy_Platonova_Faidonu.html#2.

¹⁴¹ Faidón, 79c.

¹⁴² Tamtéž, 79d.

Tělo, po smrti zaniká. Avšak některé jeho části se rozkládají velmi pomalu. Pokud tedy tělo, jakožto rozložitelné jsoučno, po smrti nějakou dobu stále trvá, nemůže duše, tedy jsoučno neviditelné, zaniknout. Duše totiž byla s tělem spojena nedobrovolně a pokud se v životě zabývala filozofií, odchází z těla, zcela neposkvvrněna, do Hádovy říše¹⁴³ zbavena bloudění a nerozumnosti, stýkající se sobě podobnými jsoučny a blažeností.

Simmias i Kébes po těchto argumentech stále zpochybňují nesmrtelnost duše. Simmias přirovnává vztah těla a duše k lyře a její harmonii a tvrdí, že je duše smíšenina stavů těla a duše dle tohoto názoru duše zaniká ihned.¹⁴⁴ Kébes také má námitku na Sokratovy důkazy o nesmrtelnosti. I přes to že věří, že duše existuje před vtělením, také že je trvalejší než tělo, ale není si jistý její existenci po smrti. Také používá přirovnání jako Simmias, tentokrát přirovnává duši ke tkalci a tělo k jeho rouchům. Tedy že duše prožije několik životů, ale opotřebovává se a zaniká a pokud by zanikla v těle, to tělo by brzy po ní uhynulo také, protože je samo o sobě slabé.¹⁴⁵ Sokratés nejdříve vyvrátí Simmiovo tvrzení argumentem o anamnézis, tedy že duše již existovala před tělem, se kterým Simmias souhlasí, neboť harmonie je, oproti duši, jsoučno složené a neexistovala před tím než lyra, která ji tvoří a vede. Pokud tedy Simmias souhlasí s pravdivostí argumentu, že si duše rozvzpomíná na věci, které zažila a viděla dříve, a je si tedy jistý, že existovala před tělem, musí tomuto argumentu podobenství o lyře a harmonii nutně rozporovat. Jeho námitka se rozporuje se zmíněnými argumenty i v tom, že harmonie nevládne lyře, ale je lyrou tvořena a zcela ovládána,¹⁴⁶ což se neshoduje s podobenstvím duše božskému, které vládne smrtelnému tělu.

Aby Sokrates mohl vyvrátit i Kébetovu námitku, musel nejdříve vymezit, jaké ideje jsou nutné, aby člověk mohl být člověkem a jaké jsou jejich opaky a zda po smrti těla tyto ideje tělo opouští, či zda jsou zcela zničena.¹⁴⁷ Námitka je poté vyvrácena tvrzením, že tělo nabývá života jen díky tomu, že do něj vstoupí duše, která mu život poskytne.¹⁴⁸ Život je opakem smrti a ač dle prvního argumentu opaky ze sebe navzájem vznikají, žádný opak se nemůže stát svým opakem, aniž by sám nezanikl.¹⁴⁹ Duše je tedy nesmrtelná,¹⁵⁰ jelikož z ní samotné vzniká život, neboť jak bylo řečeno ve Faidru i Timaovi, duše hýbe sama sebou a uvádí v pohyb ostatní včetně těla, tudíž

¹⁴³ Tamtéž, 80e.

¹⁴⁴ Tamtéž, 86c.

¹⁴⁵ Tamtéž, 87a-88a.

¹⁴⁶ Reale 2014.

¹⁴⁷ Ladikos 2008, str. 100.

¹⁴⁸ Faidón, 105c.

¹⁴⁹ Tamtéž, 103a.

¹⁵⁰ Tamtéž, 105e.

sama v sobě nemůže obsahovat smrt. To také znamená, že nemůže zaniknout, neboť zůstává i po tom, co tělo umírá a její podstatou je existence.¹⁵¹ Pokud by měla být duše zcela zničena smrtí, ale není, znamená to, že je také nezničitelná.¹⁵²

Na tvrzení, že duše nezaniká, zakládá Platón svůj důkaz pro nesmrtelnost duše v desáté knize Ústavy. Každá věc má totiž své zvláštní zlo, které ji kazí a ničí, dokonce je schopné ji až rozložit, ale má i své vlastní dobro, které ji naopak podporuje a zachovává.¹⁵³ I duše má své vlastní zlo. Může to být nespravedlnost, zbabělost či nevědomost, avšak to není zlo, které by bylo duši schopno způsobit smrt a duši odloučit od těla.¹⁵⁴ Věc však nemůže být poničena cizím zlem, například pokud tělo dostane špatný pokrm, který vyvolá nepříznivý stav těla, neznamená to, že duše bude též poničena.¹⁵⁵ Pokud bychom se tedy proti tomuto argumentu snažili postavit tvrzením, že duše není nesmrtelná, znamenalo by to, že by pro nespravedlivého člověka byla jeho vlastnost smrtelná. Také, že by mohl nakazit své okolí a ti, kteří by se nakazili více, by umírali nejrychleji.¹⁵⁶

Kdyby duše nebyla nesmrtelná, byla by smrt vysvobozením pro lidi, kteří o tu svoji nepečovali a vedli život nespravedlivý, neboť by je smrt odloučila od vši špatnosti, těla i duše. Je tedy třeba o ni pečovat nejen při jejím životě na zemi, ale po celý její život, protože při zanedbání výchovy jí s nesmrtelností hrozí nebezpečí.¹⁵⁷ Pro její bezpečí je třeba, aby se stala co nejlepší a nejrozumnější, protože do Hádu s duší odchází pouze její vzdělání a výchova, což jí ihned po smrti může buď poškodit či prospět.

4.2 Převtělování

Podle dialogu Timaios mají všechny duše stejné podmínky pro první vtělení. S těmito podmínkami, tedy s přirozeností světa a povinnostmi vyrůst v to nejzbožnější stvoření jsou seznámeny ihned poté, co jsou stvořené jejich části nesmrtelné, rozumové, bohem Demiurgem. Každá duše je tedy poprvé vtělena do lidského těla, což také tvrdí Adrasteiinův zákon z dialogu Faidros, který tvrdí, že pokud duše byly schopné nad nebeskou klenbou uzrít aspoň části pravdivého, nastává jejich první zrození v těle lidském místo zvířecího.¹⁵⁸ přednějšího rodu,

¹⁵¹ Ladikos 2007, str. 107.

¹⁵² Tamtéž, str. 104.

¹⁵³ Ústava, 608e-609a.

¹⁵⁴ Tamtéž, 609d.

¹⁵⁵ Tamtéž, 609e.

¹⁵⁶ Tamtéž, 610d.

¹⁵⁷ Faidón, 107c.

¹⁵⁸ Faidros, 248c.

tedy muže. Propojením s tělem se duše stává bezrozumnou.¹⁵⁹ Při životě měly duše očekávat různé trpné počitky tělesných vlivů, zatímco z jejich těla cosi ubývá, či jindy přibývá, či nepříjemné stavy jako bolest, strach nebo hněv, když zažijí rozkoš z lásky.¹⁶⁰ Aby duše mohla žítí odměny hodný spravedlivý život, musí tyto počitky ovládnout, nejlépe, když jí během života „pomůže správně pěstované vychovávání.“¹⁶¹ Prožije-li totiž život spravedlivý, čeká ji blažený život zpět na své hvězdě¹⁶², která jí byla při vzniku přidělena. Pokud se jí však počitky ovládnout nepovede a kvůli tomu svůj život nedokáže prožít spravedlivě, čeká jí reinkarnace, a to tentokrát do rodu ženy. Pokud ani v tomto životě neuspěje, čeká ji, podle jejího provinění, další život v těle zvířete.¹⁶³ Do svého přirozeného stavu, tedy taktéž zpátky ke svojí hvězdě, se dostane jen tím, že se vymaní z cyklu reinkarnace do nižších rodů živých tvorů. Její rozum musí dokázat ovládnout, k ní přirostlé, nerozumné tělo, kterým jsou ovládány nerozumné složky, jelikož k němu mají blízko. Je třeba aby se tyto složky podřídily rozumu, aby člověk pak mohl pečovat především o rozumovou část své duše.¹⁶⁴

Detailněji je ovládání duše rozumovou složkou popsáno v dialogu Faidros, opět při zpodobnění duše s vozatajem. Vozataj, jakožto rozumová složka je zde ovládán touhou při pohledu na milostný zjev. Vznětlivá složka, tedy v tomto vyprávění poslušný kůň, se vozataje snaží zadržet, neboť je ovládán studem. Sám se snaží ihned neskočit po milostném zjevu, zatímco však druhý kůň bez přemýšlení skáče a žene se k němu, aniž by vnímal jakékoliv pobídky bičem. Pokouší vozataje i dobrého koně, kteří takové vábení nejdříve odmítají.¹⁶⁵ I přes to, že je sužuje samotné pomýšlení na to, že by byli k donucení k nedobrym věcem a činům, nakonec podléhají a nechají se dobrovolně dovést až ke zjevu. U zjevu si však vozataj rozvzpomene na skutečnost krásy, která je přiměřená, a poleká se tak, až z toho padá, při čemž koním strhne otěže. Nedobry kůň se otěží s odporem vzpírá a když upadá, vyčítá vozatajovi i krásnému koni zbabělost, zatímco dobrý kůň se jimi nechává strhnout dobrovolně.¹⁶⁶ Takový scénář se může několikrát zopakovat a žádostivý kůň je zkrocen a přestává být neposlušný. Pokaždé, když je duše zaplněna touhou, probudí se v této složce velký strach a duše je pak ovládána studem a strachem a svorně následuje rozumnost vozataje.¹⁶⁷

¹⁵⁹ Timaios, 44b.

¹⁶⁰ Tamtéž, 42a.

¹⁶¹ Tamtéž, 44b.

¹⁶² Tamtéž, 42b.

¹⁶³ Tamtéž, 42c.

¹⁶⁴ Chlup 2007, str. 83.

¹⁶⁵ Faidros, 254a.

¹⁶⁶ Tamtéž, 254c.

¹⁶⁷ Tamtéž, 254e.

Pokud se opravdu tak stane a v duši ovládnou její lepší složky, které ji také navedou na cestu filosofie a ke spořádanému životu. Jejich život je pak blažený a svorný, protože dokáží sami sebe ovládat, jak je třeba, protože si dokázali podmanit to, co v duši působilo špatnost a osvobodili svoji dobrotu. Duše po konci dobře vedeného života získávají lehkost a perutě.¹⁶⁸ Perutě slouží duši jako vůz a zároveň propojují vozataje s koňmi v celek, protože vyrůstají jak z koní, tak z vozataje a duše je jimi tak srostlá.¹⁶⁹

Síla a mohutnost koňských perutí pochází a přibývá z toho, co má dobré vlastnosti. Naopak to, co je ošklivé a zlé perutě ničí.¹⁷⁰ Duše, která svůj život neřídí podle filosofie, ale je hrubá a žádostivá cti, si zvolí život blažený. Avšak si vybere pouze takového blaha, jak ho chápou obyčejní lidé. Takový život vede duše, která není řízená a ve které se její složky nedokáží rozhodnout společně.¹⁷¹ Tato duše po smrti místo perutí získává akorát náznak opeření.¹⁷²

Před vtělením nadnáší perutě spřežení s vozatajem směrem vzhůru k nebesům, uvnitř kterých vedou strmé cesty k vrcholu nebeské klenby. Po těchto cestách se pohybují duše božské, ty však může následovat kdokoliv je toho schopný.¹⁷³ Božské duše se na vrcholu nebeské klenby pohybují bez problémů, jelikož jejich složky jsou jednotné a dokonalé, ale lidského vozataje táhne zpátky k zemi neposlušný kůň.¹⁷⁴ Skrze tento vrchol se mohou dokonalé božské duše dostat až na hřbet světa, kde se mohou zastavit a nahlédnout na svět, zatímco je vozí nebesa, která se otáčejí. V tomto místě se nachází svět idejí, který může zřít pouze rozum sám samotný a duše tady může nalézt hostinu skládající se ze spravedlnosti, rozumnosti a vědění. Takové pravdy se snaží dostat duše, které se živí rozumem a pravdivým věděním.¹⁷⁵ Když takto božská duše na klenbě obkrouží dokola svět a nasytí se pravdou, sestupuje zpět do svého domu v nitru světa, kde tentokrát čeká hostina tentokrát na koně.

Na hostinu do světa idejí se mohou dostat také duše, které se nejvíce připodobní svým jednáním bohovi. Bohové mají totiž jednotné spřežení a dokážou nahlédnout pravdivého vědění. Duši nedokonalou však stále táhne k zemi a vyrušuje nezkrocený nevychovaný kůň, ale pokud správně následuje svého boha, dokáže vozataj alespoň pozdvihnutím své hlavy nahlédnout do světa idejí a vidět některá jsoucna.¹⁷⁶ Po takovém zážitku, tedy zřít alespoň některá jsoucna,

¹⁶⁸ Tamtéž, 256b.

¹⁶⁹ Thein 1998, str. 9.

¹⁷⁰ Faidros, 246c.

¹⁷¹ Tamtéž, 256c.

¹⁷² Tamtéž, 256d.

¹⁷³ Tamtéž, 247a.

¹⁷⁴ Tamtéž, 247b.

¹⁷⁵ Tamtéž, 247d.

¹⁷⁶ Tamtéž, 248a.

touží každá duše, ale ne všechny jsou toho schopné dosáhnout. Takové pak spolu mezi sebou zápasí, „přičemž se vinou špatných vozatajů mnohé zmrzačují.“¹⁷⁷ Rozum takových duší ještě nedokázal ovládnout zbylé dvě části duše a následkem toho jsou některým duším zde poničeny i jejich perutě a odchází bez hostiny vědění.

„A tento jest zákon Adrasteiin. Která duše jako průvodkyně boha uvidí něco z pravdivých věcí, budiž až do druhého kruhu prosta obtíží, a bude-li moci dělati to stále, budiž stále prosta pohromy; avšak když nemohouc postačiti neuvidí a nějakou shodou okolností se naplní zapomenutím a špatností, a tak se zatíží, zatížena pak pozbuče perutí a padne k zemi, ...“¹⁷⁸

Jakmile se duším u nebeské klenby podaří nahlédnout alespoň části pravdivých jsoucen jsou, podle Adrasteiinina zákona, bez obtíží schopny dále následovat boha a obkroužit nebesa. Pokud se jim však nepodaří v při dalším kruhu nahlédnout pravdy a naplní je zapomenutí a špatnost, které je zatíží. Také tím přichází o perutě a upadají na zem, kde se poprvé vtělí.

Dialogy Timaios, Fadiros i Faidón poskytují výčet možností, do jakých těl se duše může, či musí převtělit. Ve Faidru jsou popsány skupiny životů, které čekají na duši při jejím prvním vtělení. Tyto skupiny jsou rozdělené na základě množství pravdy, kterou duše uviděly ve světě idejí. Další vtělení, které jsou pak popsána především ve Faidónu i Timaiovi se zakládají na způsobu, jakým duše prožily právě svůj první život.

Podle Faidra tedy duše během prvního vtělení „... má být vsazena do zárodku budoucího filosofa, milovníka moudrosti, nebo milovníka krásy nebo některého služebníka Mús a Eróta, druhá do zákonného krále nebo válečníka a vladaře, třetí do politika nebo nějakého hospodáře a peněžníka, čtvrtá do gymnastika, milovného námah, nebo do někoho, kdo se bude zabývatí léčením těla, pátá povede nějaký život c věštecký nebo zasvěcovatelský; šesté se hodí člověk básnivý nebo někdo jiný z těch, kdo se zabývají napodobováním, sedmé řemeslník nebo rolník, osmé sofista nebo demagog, deváté tyran.“¹⁷⁹ Duše, která svůj život prožije spravedlivě získává do dalšího života osud lepší, naopak ta, která prožila život nespravedlivě, horší.

Duše, které se nechají ovládnout svými nesmrtelnými a nedokonalými složkami, vedou svůj život nespravedlivě a jsou stahovány těmito složkami k pozemským touhám, zatímco nesmrtelná složka duši povznáší nad tělesnost zpět tam, odkud přišla na zemi.¹⁸⁰ Takové duše,

¹⁷⁷ Tamtéž, 248b.

¹⁷⁸ Tamtéž, 248c.

¹⁷⁹ Tamtéž, 248d-e.

¹⁸⁰ Lawson, Kathryn (2019). The Ethical Imperative of Reincarnation in the Timaeus and the Bhagavad Gita. Symposia: The Journal of Religion 1 (10):9-19., str. 12.

kteří svůj život prožily nespravedlivě či zbaběle, podle dialogu Timaios, vznikl rod ženy, do kterého se některé z nich převtělily při druhém životě.¹⁸¹ Se vznikem ženy také vzniká láska a spojení mezi ženou a mužem. Pro takové muže, kteří neprožili život zcela nespravedlivý, neboť se myšlenkami věnovali božskému, avšak ne zcela spravedlivý, jelikož se nechali zlákat svým zrakem, skrze který si mysleli, že vidí veškerou pravdu, byla stvořena čeleď ptáků.¹⁸² Také můžeme říct, že do těla ptáků je převtělena duše, která se věnovala studiu kosmu, neboť ptáci jsou velmi podobní nebeským stvořením. Duše se však studiu nevěnovala v takové míře, aby mohla vstoupit do těla člověka.¹⁸³ Převtělení do čtyřnohých pozemských i divokých zvířat čekalo na ty, kteří se nevěnovali filozofii ani přírodních věd a nechali se zcela ovládnout složkou vznětlivou.¹⁸⁴ Takoví jsou totiž svojí nerozumností táhnuti k zemi a potřebují více opory, tedy čtyři nohy místo dvou, zatímco ti nejméně rozumní o své nohy zcela přijdou a jsou nuceni se pouze plazit.¹⁸⁵ Na konec na ty zcela nerozumné a nevědomé, které svou duši znečistili mnoho chybami, čekal život těle ryby či jiného vodního živočicha, protože jim nenáležel ani čistý vzduch.¹⁸⁶ Duše pak přechází do dalšího života mezi různými rody v závislosti na tom, zda za života rozumu pozbyla či nabyla.¹⁸⁷

Podle třetího argumentu pro nesmrtelnost v dialogu Faidón přichází duše do těla nedobrovolně a jeho působením je poblouzněná. Je třeba aby se zabývala filozofií, aby se mohla dostat do Hádovy říše neposkvěněna tělesností, kde přestává bloudit a může se setkat se jsoucný sobě podobnými. Avšak duše, které si během života našly odpor k filozofii a rozumovému přemýšlení však z těla odchází nečisté, protože jsou prostoupila tělesnost, neboť se o tělo a tělesné žádosti i rozkoše starala více než o sebe.¹⁸⁸ Tělesností je pak duše stahována z Hádovy říše a potrestána tím, že je nucena bloudit mezi hroby, dokud jí její žádostivost neupoutá zpět do těla takového tvora, jehož vlastnosti se podobaly způsobu jejího života. Například podoby osla získávají duše opilců, labužníků a chlípníků a podoby vlka, jestřába či supy pak chamtivci a tyrani.¹⁸⁹ Do takových stvoření jsou převtěleny duše lidí vcelku nespravedlivých, neboť jestřábi jsou považováni za stvoření nespravedlivé a nachází radost v krádežích.¹⁹⁰ Duše, které vedly svůj život uměřeně podle občanské zvyklosti, avšak bez studia filozofie, přichází do těl

¹⁸¹ Timaios, 91a.

¹⁸² Tamtéž, 91d.

¹⁸³ Campbell 2022, str. 653.

¹⁸⁴ Timaios, 91e.

¹⁸⁵ Tamtéž, 92a.

¹⁸⁶ Tamtéž, 92b.

¹⁸⁷ Tamtéž, 92c.

¹⁸⁸ Faidón, 81b.

¹⁸⁹ Tamtéž, 81e.

¹⁹⁰ Campbell 2022, str. 653.

včel, vos nebo mravenců, protože to jsou tvorové klidní a společenší. Takové duše se mohou také narodit znovu do rodu lidí, tentokrát však jako řádní muži.¹⁹¹ Do rodu bohů pak může vstoupit pouze duše zcela čistá, tedy duše filozofa, který se zdržuje všech tělesných žádostí,¹⁹² právě proto, že jim záleží na jejich duši. Tělo je pro duši zlo, proto se filozofové o něj co nejméně zajímají, jakékoliv dobro je pro člověka dosažitelné pouze skrze duši.¹⁹³

Podobně si také v Ústavě vybírají duše svůj nový život, podle toho, jakým způsobem se během života naučila rozpoznávat dobro od zla, čemuž se tato práce věnuje více v kapitole o Posmrtné cestě. Zde si duše vybírají z převtělení do labutě, orla či zápasníka, ale i tyрана, který musí sníst vlastní děti, nebo obyčejného člověka, který se co nejméně účastní všeho veřejného.¹⁹⁴ Na rozdíl od zbylých dialogů, které jsou v této kapitole zmíněny, si zde duše život vybírá a není jí předurčen pouze v závislosti na vedení jejího života. I přes to je s tímto tématem způsobu života reinkarnace v Ústavě spojena skrze nauku poznání pravdivých jsooucn.

4.3 Posmrtná cesta

Dialog Faidón a desátá kniha Ústavy představují mýty, které popisují, co se děje s duší po odpoutání od těla, kam míří a co jí tam čeká. Eschatologický mýtus¹⁹⁵ z Faidóna podává popis, jak vypadá země a do kterých jejích částí putují duše za svými odměnami či tresty, na základě svého provinění. Mýtus o Érovi¹⁹⁶ z Ústavy pak popisuje, jak probíhá volba nového života. U obou příběhů Sokrates dodává, že to jsou pouze báje, a rozumný člověk takový mýtus využívá pouze jako způsob vedení své duše, neboť tuší, že takový, či obdobný osud ho čeká.¹⁹⁷ Pokud se následovně člověk bude řídit jejich podstatami, prožije dobrý a spravedlivý život a jeho duše bude zachráněna.

V dialogu Faidros se navíc Platón zmiňuje o trvání životů. Po prvním vtělení, poté co, podle analogie s vozatajem, ztratí duše své perutě, je nazpátek nemůže získat dalších deset tisíc let, proto je čeká cyklus převtělování v závislosti na způsobu, jakým vedly svůj první život v těle. Po skončení prvního života, se duše octnou u soudu, který rozhodne, zda budou duše následujících tisíc let trestány v podzemních káznících, či poslány do nebe, kde si své čekání budou užívat tak jak je jim hodno v závislosti na životě, jaký vedly v lidském těle. Po tisíci

¹⁹¹ Faidón, 82b.

¹⁹² Tamtéž, 82c.

¹⁹³ Bartoš 2006, str. 2016.

¹⁹⁴ Campbell 2022, str. 652.

¹⁹⁵ Faidón, 109a-114c.

¹⁹⁶ Ústava, 614b-621b.

¹⁹⁷ ŠPINKA, Štěpán. Duše a zlo v dialogu Faidón: duše a řeč I. Praha: OIKOYMENH, 2009. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-423-7., str. 152.

letech si duše z podzemí i nebes volí svůj druhý život buď zvířecí, nebo lidský. Avšak do lidské podoby se může dostat pouze ta duše, která už někdy viděla pravdu.¹⁹⁸ Jedinou výjimkou jsou duše, které třikrát po sobě prožily život ve filozofově těle. Filozofové a jejich duše jsou totiž nejbližší bohům, neboť dokázali vidět ze všech duší na nebeské klenbě nejvíce pravdy a jsou schopné již po třetím tisíciletém kruhu získat perutě a odejít.¹⁹⁹ Konec cykličnosti reinkarnací je krátce zmíněn i v Timaiovi, kde se duše, která prožila svůj život spravedlivě vrací zpět ke své hvězdě, kde jí čeká život podobný její povaze, čímž jí je zajištěn lepší osud než nespravedlivému člověku.²⁰⁰

Odchod duší na onen svět, je zmíněn před začátkem eschatologického mýtu ve Faidónu. Po odloučení od těla je duše doprovázena svým daimónem, který jí byl přidělen. Rozumná duše ví, co jí na cestě čeká a klidně následuje svého vůdce, zatímco duše prostoupena tělesností se vzpírá a daimón ji musí odvést násilím.²⁰¹ Daimón, který byl duši přidělen, ji odvádí k nebeskému soudu a jiný daimón ji pak odvádí z Hádu poté, co si zde odbude svůj čas a dostane se jí toho čeho má dle jejího života, který prožila.²⁰² Soud se odehrává na „podivuhodných místech na zemi,“²⁰³ kde se společně shromáždí duše. V mýtu o Érovi z Ústavy je pak takové místo umístěno mezi nebem a zemí a duše se zde shromažďují na louce. Duše, které svůj život vedly spořádaně jsou usazené do příbytků jim příslušným, zatímco duše, které během svého života spáchaly nečisté činy, jako třeba nespravedlivou vraždu, na tomto místě bloudí, neboť nikdo nechce být jejich společníkem a všichni se jí straní. Až po nějaké době jsou však nutností zaneseny do jim vhodných míst.²⁰⁴

Tato místa se, jak již bylo řečeno, nachází na zemi, která je kulatá, barevná a uprostřed vesmíru.²⁰⁵ Země je pak rozdělena do několika sfér podle čistoty a nekrásnější z nich jsou ty nejvyšší vrstvy, kde se nachází i skutečná Země. V této části, zvané aithér, sídlí bohové a ozařuje ji pravé světlo, neboť je to pravé a čisté nebe.²⁰⁶ Po celé zemi je rozmístěno mnoho dutin, které jsou různě propojeny a jimi proudí spousta druhů řek. Lidé žijí v jedné z těchto dutin, o čemž si myslí, že to je celá země.²⁰⁷ Největší otvor, který prochází skrze celou zemi se

¹⁹⁸ Faidros, 249b.

¹⁹⁹ Tamtéž, 249a.

²⁰⁰ Campbell 2022, str. 655.

²⁰¹ Faidón, 108a-b.

²⁰² Tamtéž, 107d-e.

²⁰³ Tamtéž, 108c.

²⁰⁴ Tamtéž, 108b.

²⁰⁵ Tamtéž, 108e.

²⁰⁶ Špínka 2009, str. 149.

²⁰⁷ Tamtéž, str. 150.

nazývá Tartar, v něm se stékají i z něj vytékají všechny řeky. Mezi těmito řekami protékají i čtyři nejdůležitější toky. Největším z nich je Ókeanos, poté Acherón, který se vlévá do Acherontského jezera, dalším je Pyriflegethón a poslední Kókytos, která tvoří jezero Styx. Pyriflegethón pak tvoří velké jezero v místě velikého ohně, ze kterého proudí láva na zemi. Kókytos protéká divokým místem, kde nabírá velkou sílu, a nakonec se také vlévá do Acherontského jezera.²⁰⁸

Do Acherontského jezera jsou po posmrtném soudu poslány duše zemřelých, které svůj život vedli prostředně. Tam se očišťují od svých prohřešků a za své dobré skutky získávají odměny. Do samotného Tartaru jsou uvrženy duše nevyléčitelné, které se svým nespravedlivým chováním k bohům či ostatním duším, provinily nejvíce²⁰⁹. Odtud duše většinou nevycházejí, avšak pokud se dopustili velkých, i přes to vyléčitelných hříchů, kterých litují a po roce zde vrazi putují do Kókyty a násilníci proti rodičům do Pyriflegethontu. Po cestě k Acherontskému jezeru pak volají a prosí ty, kterým uškodili, aby jim dovolili vstoupit na jezero, pokud jsou jejich prosby úspěšné, vstupují na jezero a jejich utrpení končí, pokud ne, směřují znovu do Tartaru a znovu do řek, dokud jejich prosby nejsou vyslyšeny.²¹⁰ Od takových trestů jsou osvobozeni ti, kteří vedli svůj život zbožně. Ti pak přicházejí přímo na skutečnou zemi a ty, kteří mají duši zcela čistou díky filozofii, čeká život mimo tělesný svět v příbytcích, jejichž krása je nevylicitelná.²¹¹ Odtud však, podle prvního argumentu, duše po nějaké době odchází zpět do těl, na rozdíl od Tartaru, kde duše zůstávají po zbytek věčnosti.

Než duše přistoupí k volbě nového života, přistupují, jak již bylo zmíněno, k nebeskému soudu, u kterého je duším určeno, zda je mezi smrtí a dalším vtělením čekají odměny, či tresty. O tom vypráví mýtus o Éru Armeniovu, jehož duše strávila dvanáct pozemských dní v nebi. Tento statečný muž byl nalezen mrtvý po boji, avšak jeho tělo, na rozdíl od ostatních vojáků, bylo naproste nepoškozené. Po dvanácti dnech, ve chvíli, kdy ležel na hranici a jeho tělo mělo být pohřbeno, oživil a začal vyprávět, co vše viděl a zažil na onom světě.

Když z jeho těla vystoupila duše, cestovala i s dalšími na podivuhodné místo mezi zemí a nebem, kde se nacházely čtyři otvory. Dole dva otvory, které vedly do země a nahoře dva otvory,

²⁰⁸ Faidón, 112e-113c.

²⁰⁹ Špínka 2009, str. 151.

²¹⁰ Faidón, 113e-114b.

²¹¹ Tamtéž, 114c.

keré vedly do nebe. Mezi těmito otvory se nacházely soudcové, kteří všem duším připevňovali označení jejich skutků, spravedlivým dopředu a nespravedlivým vzadu.²¹²

Duše spravedlivých byly po rozsudku posílány pravým otvorem směrem do nebe a nespravedliví odcházeli otvorem levým směrem do země. Z druhého otvoru ze země přicházely duše špinavé a zaprášené, zatímco z posledního otvoru z nebe přicházely zcela čisté. Všechny duše, ať už přišly z nebe či ze země, se schází společně na louce opodál, kde si navzájem vypráví, jaké to je na místě, odkud právě přišly. Duše ze země vzpomínají s pláčem, jaká utrpení je potkala na jejich podzemní pouti, která trvá tisíc let, a duše z nebe vypráví o slastech a nevídané kráse.²¹³ Každá duše na této louce strávila sedm dní.²¹⁴ Na podzemní pouti jsou trestány naprosto všechny křivdy, kterých se člověk na někom dopustil, dokonce za každou osobu, které křivdu způsobil je potrestán postupně desetkrát, a to vždy jednou za sto let, protože tak dlouho trvá lidský život²¹⁵, největší tresty však byly za neúctu k bohům i rodičům, či zabití člověka. Dokonce ti, kteří byli nenapravitelní, byli spoutáni, smrskáni a svrženi do Tartaru, protože je žádný východ již nechtěl propustit a něčeho takového se duše obávaly ze všeho nejvíce. V nebi však stejný poměr, jakým jsou duše trestány v podzemí, platí naopak na odměny.

Osmý den se duše musely vydat z louky na cestu. Po čtyřech dnech dorazily ke světelnému sloupu, který se táhl skrze celé nebe i zemi, „podobný nejvíce duze, ale jasnější a čistší; ...“²¹⁶ Ve středu tohoto světla se nachází vřeteno, kterým Nutnost ve svém klíně otáčí osmi nebeskými prstenci. Z prstenců se line souzvučná harmonie, díky Sirénám, které sedí na vrcholu prstenců a vydávají každá jeden tón. Kolem toho všeho jsou usazené, každá u vlastního stolce, Lachesis, Klotho a Atropos, dcery Nutnosti. Společně pomáhají otáčet prstenci a zpívají harmonii se Sirénami, Lachesis zpívá o minulém, Klóthó o přítomném a Atropos o budoucím.²¹⁷ Zde byly duše hlasatelem rozestavěny nejprve přímo před Lachesis, která má na klíně losy a znaky životů.

"Slyšte, co praví Nutnosti dcera, panenská Lachesis. Duše krátkověké, toto jest počátek nového kola smrtonosného pro smrtelné pokolení. Váš životní osud nebude určen tím, že by daimón dostal losem vás, nýbrž vy sami si daimona vyvolíte. Kdo bude první vylosován, ať první si volí život, k němuž pak bude nutností připoután. Dobro jest statek bez pána; podle toho, jak

²¹² Ústava, 614c.

²¹³ Tamtéž, 614e.

²¹⁴ Tamtéž, 616b.

²¹⁵ Tamtéž, 615b.

²¹⁶ Tamtéž, 616b.

²¹⁷ Tamtéž, 617c.

kdo bude nebo nebude o ně státi, bude ho míti více nebo méně. Odpovědnost má volitel; bůh není odpovědný."²¹⁸

Duše si tedy nejprve losují pořadí, podle kterého si poté vybírají svůj nový život a osud, který je pod ochranou životního strážce a božským dohledem ztělesněným daimonem.²¹⁹ Tento nový život si vybíraly ze znaků životů, mezi kterými byly možnosti života lidského i zvířecího a životy slavných mužů, žebráků i žen. O svém následujícím životě při výběru nedozvídají zcela vše, třeba právě povahu duše získává právě podle života, který si vybere a jiné vlastnosti životů jsou různě namíchány.²²⁰ Počet znaků, ze kterých bylo a výběr, byl vyšší než počet duší přítomných u volby. „Potom pak zase položil před ně na zemi znaky životů, mnohem větší počet, než bylo přítomných.“²²¹ Díky čemuž je volba spravedlivá a i duše, které kvůli losu volí až mezi posledními, mají stále možnost si rozumně zvolit dobrý život, zatímco duše, která volí první, může zvolit špatně. Za tuto volbu, a zda následovně život prožijí způsobem dobrým či ne, jsou odpovědné pouze ony samy. I v tomto totiž, mimo tresty a odměny, spočívá spravedlnost posmrtné cesty.²²² To potvrzuje i dialog Timaios, podle kterého bohové stvořili vodní živočichy pro takové lidi, kteří byli tak nerozumní, že si nezasloužili ani dýchat čistý vzduch. Avšak bohové nejsou ti, kteří mohou za to, že takový člověk vedl svůj život tak, že duši tak moc poskvrnil, nýbrž za to může pouze on sám.²²³

Jelikož duše svoji volbu nemohly změnit, bylo třeba, aby se naučily rozeznávat „... život dobrý a zlý a volil si vždy a všude z možných životů nejlepší; ...“²²⁴ Naučit se takové poznání poskytuje duši filozofický život, který ji umožňuje přistupovat pravdivým jsoucnům,²²⁵ díky čemuž je pak schopná si zvolit život spravedlivý. Často jsou to totiž právě takové duše, které na toto místo přichází z nebe, co volí neuváženě, a to právě proto, že nezažily utrpení a ani se během svého života na zemi nesnažily poznat pravdu. Do nebe se dostaly zásluhou své spořádané obce, protože v ní svůj život vedly ctnostně. Duše, které přišly ze země, kde viděly i zažily nepředstavitelné věci, pak nad svou volbou přemýšlí a nespěchají rozhodnutí.²²⁶ Pokud se pak tedy naučí vyhýbat se v životě jakýchkoliv výstředností, které by ji sváděly

²¹⁸ Tamtéž, 616e.

²¹⁹ Bartoš 2006, str. 214.

²²⁰ Ústava, 618b.

²²¹ Tamtéž, 618a.

²²² Bartoš 2006, str. 214.

²²³ Campbell 2022, str. 655.

²²⁴ Ústava, 618c.

²²⁵ Bartoš 2006, str. 215.

²²⁶ Ústava, 619d.

k nespravedlnosti, naučí se volit život střední, a to nejen při této volbě, ale i při jakékoliv další.²²⁷

Ve stejném pořadí, jako si vybíraly život, předstupovaly pak duše postupně před všechny tři dcery Nutnosti. Nejprve před Lachesis, která, podle zvoleného života, přidělila každé duši jejího daimona. Daimon odtud odvedl duši ke Klóthó, která jí stvrdila volbu osudu, a nakonec k Atropě, u které se potvrzený osud stal nezměnitelným.²²⁸ Poslední část cesty začíná, když projdou pod stolcem nutnosti odkud míří k řece Zapomenutí. Při večeru z ní každý musel vypít určité množství, aby na všechno, co prožil, zapomněl. Po půlnoci, když všichni spali, nastala bouře a zemětřesení, která všechny duše, jako hvězdy, různě unesla vzhůru ke zrození.

Éru bylo určeno se stát zvěstovatelem a bylo mu přikázáno, aby si vše prohlédl a vyslechl, aby poté mohl lidem předat vědění o onom světě. Když tedy dorazil do místa mezi nebem a zemí, soudci zde mu nepřidělili označení jeho skutků. Když si duše losovaly pořadí a poté vybíraly nový život, nesměl losovat s nimi a z řeky Zapomenutí též neměl dovoleno se napít. I přes to však netuší, jakým způsobem se vrátil do svého těla.

Když Sokrates dovyprávěl o Érovi, dodal nakonec, že pokud se člověk bude řídit tímto mýtem a bude se během života na zemi i po smrti řídit rozumem a konat spravedlivě, přejde řeku Zapomenutí bez problémů a jeho duše zůstane neposkvřená a bude zachráněna,²²⁹ neboť duše, která jedná spravedlivě bude odměněna nejen po smrti, ale již za svého života na zemi. Takový systém slouží k tomu, aby se duše co nejméně vzdálila své vlastní pravé podobě,²³⁰ proto je odměněna za filozofické učení a spravedlivé chování a trestána z jakékoliv odchylky od ideálního stavu. I přes to, že by pro člověka by mělo být nejvyšším dobrem samotné jeho vlastní spravedlivé jednání,²³¹ je bohům spravedlivý člověk milý, neboť vidí, že se jim svým chováním podobá. V jeho konání stojí při něm a poskytují mu již v životě co největší dobro, aby mu bylo umožněno připodobnit se bohu jeho ctnostným konáním. Spravedlivost by tedy měla být lidem velmi cenná sama o sobě, ale přináší s sebou mnoho pozitiv.²³²

²²⁷ Tamtéž, 619b.

²²⁸ Tamtéž, 620a.

²²⁹ Tamtéž, 621c.

²³⁰ Bauer, Nathan (2017). Departed Souls? Tripartition at the Close of Plato's Republic. *History of Philosophy & Logical Analysis* 20 (1):139-157., str. 26.

²³¹ Ústava, 612b.

²³² Bauer 2017, str. 9.

„Pak tedy jest předpokládati o spravedlivém muži, kdykoli se octne buď v chudobě nebo v nemocech nebo v něčem jiném, co se pokládá za zlo, že se mu to obrátí v něco dobrého buď zaživa nebo i po smrti.“²³³

5. Celkové shrnutí

Platón propojil myšlenky svých předchůdců a jako první autor vytvořil představu duše jako nesmrtelného nezničitelného jsoučna, ve kterém se nachází počátek veškerého života i pohybu. To vše vzniklo z představy jednotlivých složek, které v sobě obsahovaly pouze emoce, ale nebyly nijak propojené, či celku složeným z několika různých částí. Taková duše původně po smrti nabývala podoby stínu, který neměl žádné schopnosti ani možnost se vrátit znovu do těla. S vývojem se však duši přiřkla duši schopnost reinkarnace a nezničitelnosti za určitých podmínek. Těmito myšlenkovými směry byl Platón ovlivněn a díky nim byl schopný završit ve svých dialozích vývoj pojetí duše.

V Platónových textech se pak nachází tři různé duše. Světová, božská a lidská. Světovou i božskou stvořil bůh demiurg, z lidské však stvořil pouze její nesmrtelnou část, protože kdyby ji stvořil celou, podobala by se božské. Její smrtelné části měli za úkol vytvořit bohové. Nejvyšší složkou duše, je rozum, který se stará o zbylé dvě složky a uvádí je v řád. Rozum je božským prvkem celé duše a udržuje ji v blízkosti pravdivého tím, že ji povznáší. Nachází se v hlavě, odkud vládne celému tělu i zbylé duši.

Ze zbylých dvou částí duše je ta vznětlivá považována za lepší. Nacházela se v hrudi, aby byla blíže rozumu. Obsahovala v sobě ctnost a uměřenost a rozum jí jednoduše ovládal, neboť se sama hnala za pravdou. Za horší složku duše byla považována žádostivá, jelikož v sobě neobsahovala vůbec rozumnost. Byla od vznětlivé části navíc oddělena bránicí, aby co nejméně ohrožovala rozum svou nerozumností. Byla jednoduše ovlivněna tělesnými žádostmi, a zbytek duše stahovala od rozumného chování.

Duše je ve své přirozené podobě krásná, jelikož ona sama má to nejkrásnější složení. Takto ji však můžeme pozorovat jen pokud je zbavena všeho tělesného. My ji však vnímáme pouze poničenou životem, ale v takovém stavu si sama sobě není podobná.

²³³ Ústava, 613a.

Platónova duše je nesmrtelná. Je to totiž jsoucno, které je schopné pohybovat samo sebou, aniž by její pohyb zanikal. Také je zároveň počátkem pohybu všeho ostatního a pokud by zanikla, nemohlo by nic už znovu vzniknout. Počet duší je neměnný a rovný počtu hvězd, život pak vzniká ze smrti, pokud by to tak nebylo, vše by zůstalo mrtvé a nic nového by pak již nevznikalo. Během svého života na zemi vzpomíná na to, co zažila před ním a co viděla ve světě idejí. Proto stačí lidem často položit otázku, aby dokázali odpovědět na cokoliv, nebo si propojit i věci sobě nepodobné. Je také neviditelná, neměnná a vládnoucí vůči tělu, neboť to vše je příbuzné s božským a nesmrtelným. Je to jsoucno trvalejší než tělo a žádným poškozením smrtelného těla nemůže být ohroženo. Zároveň duše v sobě není schopná obsahovat takovou špatnost, která by ji oddělila od těla.

Během svého života mimo tělo následuje bohy za pravdivým poznáním do světa idejí. Jestliže je schopná ovládat své složky, může do takového místa nad nebeskou klenbou nahlédnout. Pokud se jí zadaří, svoji cestu opakuje, avšak jakmile se jí jednou nepovede povznést se až nad klenbu, upadá do těla. Pokud se jí alespoň jednou podařilo trochu nahlédnout nad klenbu, je jí zajištěno její první vtělení do rodu lidského. Pokud se jí podařilo poznat mnoho, čeká ji život filozofa. Zbylé vtělení jsou odstupňovaná množstvím poznaného a nejnižším životem je tělo tyrana. Další vtělení pak závisí pouze na tom, zda duše svůj život povede spravedlivě. Pokud ano, dostává se jí stejného nebo lepšího postavení. Pokud se nechá ovládnout špatností a tělesností, získává postavení horší. Pokud se proviní něčím vážným, čeká ji život v těle ženském nebo dokonce zvířecím, a to takovém, které se podobá vlastnostem jejich žádostí. Žádostmi je totiž prostupována tělesností, která ji stahuje k zemi a je třeba aby jí narostly další končetiny k podpoře těla, či o ně úplně přišla, protože pozbyla rozumu natolik, že je nepotřebovala. Nejhorší duše pak přišly i o možnost dýchat čistý vzduch a žily pod vodou.

Ústava se v myšlence převtělování od ostatních textů mírně liší. Duše si své převtělení vybírají a není jim předurčeno pouze na základě vedení života. Je však podobně ovlivněno rozumem a poznáním pravdivého, tentokrát však během života na zemi místo světa idejí. Pokud vybírají s rozumem a klidem, vyberou si život dobrý, pokud vybírají bez rozvahy, čeká je život plný trápení.

Po úmrtí těla čeká duše na svůj další život tisíc let a zpět na cestu s bohy se může dostat až znovu za deset tisíc let. Jedinou výjimkou jsou duše, kterým se podařilo prožít třikrát po sobě v těle filozofa. Ty už po třech tisících letech opouští cyklus převtělování.

Po odloučení od těla přichází duše k posmrtnému soudu, který ji sdělí její následující osud. Dobré duše odchází do nebe za bohy, užívat si odměn a blaženosti. Zbylé duše jsou posílány zpět na zemi, do jejich skulin, kde si odpykávají své tresty. Duše, které svůj život nevedly zcela spravedlivě avšak se neprovinily ničím vážným jsou očištěny v Acherontském jezeru. Nenapravitelné zůstávají, už navždy, v Tartaru. Do Tartaru však přicházejí duše, které sice provedly činy závažné, ale stále jsou napravitelné. Takové duše zde zůstávají rok a poté míří po řekách zpět k jezeru a prosí o odpuštění. Pokud je jim vyhověno, zůstávají v jezeru, pokud není, vrací se zpět do Tartaru a za další dobu tento rituál provádí znovu. Takto se to opakuje do doby, než jim je uděleno odpuštění.

Z těchto míst se pak duše vrací zpět k soudu, tentokrát na louku kousek opodál, kde se společně schází a sdílí své zážitky. Na této louce pobudou osm dní a pak se vydají na čtyřdenní cestu k Nutnosti a jejím dcerám. Zde si losují své pořadí, jak si budou vybírat nové životy. Volba je pro všechny spravedlivá. Nachází se zde totiž na výběr více životů, než je počet přítomných duší. Každá z nich, pokud tahá rozumně a klidně, si může vybrat život dobrý. Jejich výběr života a jejich osudu je pak stvrzen a duše se vydávají na poslední část cesty před vtělením. Ta vede k řece zapomnění a když se z ní duše napijí, usínají a jsou bouří přeneseny do nového života, aniž by si pamatovaly na to, čím si právě prošly.

6. Závěr

Bakalářská práce je syntézou čtyř Platónových dialogů věnujících se posmrtné cestě duše. Myšlenky týkající se tohoto tématu, které se v textech nezávisle na sebe objevují, na sebe po propojení v rovinách, které jsem pojala jako kapitoly, logicky navazují. Jediným místem, kde Platón není zcela konzistentní ve svých myšlenkách je způsob převtělení. Ve většině dialogů totiž duši čeká nový život již předurčený, na základě prožití toho předchozího. V dialogu Ústava si však duše volí život sama a je řečeno, že je za svůj výběr zcela odpovědná ona sama. I to však lze propojit se závislostí na jejím předchozím životem. V tom se totiž musí duše věnovat poznání dobra a zla. Pokud se během života věnuje filozofii a vede díky ní svůj život spravedlivý, dokáže si vybrat život dobrý. Ve zbylých dialozích spravedlivý život vede k životu v rodu stejně dobrým, i lepším než doposud.

I přes velké množství sekundárních zdrojů, které se věnují Platónově práci, bylo obtížné najít práce, věnující se specificky tématu posmrtného života, i přes to, že toto téma má důležitý význam v Platónových textech. Práce, které jsou využity v mém textu, se často věnují pouze

tématům blízkým posmrtnému životu, ne však přímo jemu. I přes to mi však přišly užitečné a nápomocné.

V rámci svojí práce se mi pak podařilo, v návaznosti na myšlenky Platónových předchůdců, propojit témata samotné podoby duše s důkazy o její nesmrtelnosti a následném převtělování s hlavním tématem, kterým je popis cesty duše na onom světě z pohledu dialogů Faidón, Faidros, Timaios a Ústava.

Bakalářská práce může sloužit k obeznámení se s rámcem Platónova konceptu posmrtné existence duše, popřípadě být využita ke komparaci Platónových myšlenek v této oblasti s jinými filozofy, či filozofickými směry. Práce zároveň může představovat nástavbu pro hlubší analýzu v oblasti duše a její posmrtné existence, nebo pro syntézu vývoje představ v této oblasti.

Použitá literatura

BARTOŠ, Hynek. Očima lékaře: studie k počátkům řeckého myšlení o lidské přirozenosti z hlediska rozlišení duše-tělo. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2006. Amfibios. ISBN 80-86818-35-7.

BAUER, Nathan (2017). Departed Souls? Tripartition at the Close of Plato's Republic. *History of Philosophy & Logical Analysis* 20 (1):139-157.

CAMPBELL, Douglas R. (2022). Plato's Theory of Reincarnation: Eschatology and Natural Philosophy. *Review of Metaphysics* 75 (4):643-665.

HLADKÝ, Vojtěch. Reinkarnující se duše mezi presokratiky a Platónem. *Filozofický časopis Reflexe* [online]. 2010 [cit. 2023-06-20]. ISSN 0862-6901. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_38/Reinkarnujici_se_duse_mezi_presokratiky_a_Platonem.html

CHLUP, Radek, ed. Pojetí duše v náboženských tradicích světa. Praha: DharmaGaia, 2007. Svět archaických kultur (DharmaGaia). ISBN 978-80-86685-82-3.

LADIKOS, A. 2008, 'One more time : Plato's conception of the immortality of the soul', *Phronimon : Journal of the SA Society for Greek Philosophy and the Humanities*, vol. 9, no. 2, pp. 93-109.

LAWSON, Kathryn (2019). The Ethical Imperative of Reincarnation in the Timaeus and the Bhagavad Gita. *Symposia: The Journal of Religion* 1 (10):9-19.

PLATÓN. *Faidon*. 2., přehlednuté vyd. V Praze: Jan Laichter, 1941. Laichterova filosofická knihovna.

PLATÓN. *Faidros: o kráse*. 2., přehled. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: Jan Laichter, 1948. Laichterova filosofická knihovna.

PLATÓN. *Kleitofón ; Ústava ; Timaios ; Kritias*. Edited by Platón, Translated by František Novotný. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2003. 524 s. ISBN 807298067X.

PLATÓN. *Timaios: Kritias*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN 80-86005-07-0.

REALE, Giovanni. Základní témata, struktura a klíčové pojmy Platónova Faidónu. Filozofický časopis Reflexe [online]. 2014, [cit. 2023-06-20]. ISSN 0862-6901. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_47/Zakladni_temata_struktura_a_klicove_pojmy_Platonova_Faidonu.html#2

RITTER, Martin. Konstitutivní rysy Platónova Timaiia. Filozofický časopis Reflexe [online]. 2005 [cit. 2023-06-20]. ISSN 0862-6901. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_29/Konstitutivni_rysy_Platonova_Timaiia.htm

ŠPINKA, Štěpán. *Duše a zlo v dialogu Faidón: duše a řeč I*. Praha: OIKOYMENH, 2009. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-423-7.

THEIN, Karel. Přirozenost duše a „přirozenost celku“ v dialogu Faidros. Filozofický časopis Reflexe [online]. 1998 [cit. 2023-06-20]. ISSN 0862-6901. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_19/Prirozenost_duse_a_prirozenost_celku_v_dialogu_Faidros.html

Trčka, J. Rozum a nutnost jako imanentní principy univerza v Platónově dialogu Timaios. Aither, 2011, vol. 3, iss. 6, p. 67-85.

VLČEK, Miroslav. O Platónově cestě od Erotu k Logu. E -LOGOS ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY [online]. 2011 [cit. 2023-06-20]. ISSN 1211 -0442. Dostupné z: [doi:10.18267/j.e-logos.311](https://doi.org/10.18267/j.e-logos.311)